

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

**Změny systému důchodového pojištění v souvislosti s demografickým
vývojem v České republice**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

JUDr. Martin Šimák, Ph.D.

Autor:

Bc. Tereza Hadačová

24.5. 2010

Abstract

This master's thesis deals with the issue of the pension system in relation to the demographic development in the Czech Republic. It describes the pension system from its very beginning until the effective legislation regulated by Act No. 155/1995, on Pension Insurance.

The Czech pension system is based on two pillars – the basic obligatory system of pension insurance where the principle of social solidarity is applied and that is based on continuous funding (PAYG), and the voluntary private pension scheme with a state contribution. The private scheme is conceived as individual savings and is based on capital funding. The financial balance of the pay-as-you-go system where the expenditures on the benefits for current pensioners are immediately paid from the funds of those who are economically active to a critical extent depends on the rate between the number of pensioners and the number of contribution payers. As the expenditure on old-age pension accounts for the highest share in the expenditure on pension insurance, the rate between the number of pensioners and the number of contribution payers is primarily determined by the age structure of the population. Similarly to all developed countries, the development of the age structure of the population of the Czech Republic is marked with ageing of population as a result of the stagnating or decreasing fertility and extension of the lifespan.

Benefits derived from the period of insurance and generated earnings are then paid from the pension insurance. They include old-age pension, disability pensions, and survivors' pensions.

The aim of this thesis was not only to map out the current situation, but to define pros and cons of effective legislation related to pension insurance based on interviews with employees of district social security administrations, taking into account the demographic development in the Czech Republic. It also aimed at establishing the opinion of the lay public on the operation of the existing system and providing it within the context of the answers given by the expert public. To achieve these objectives, the qualitative method of document analysis and questioning was applied. Research techniques included a secondary data analysis and a half-standardised interview. The

reviewed set comprised 11 officers at pension departments of district social security administrations and 11 respondents from among the lay public.

The results of the research show that the current setting of the pension system is regarded as rather negative. The changes that must be made must be comprehensive and going across multiple systems; with a functioning labour market and stable background for families with children being an utmost necessity. It is also necessary to change the thinking of the citizens of the Czech Republic where one should no longer rely on the state only, but build on a responsible approach to one's life and provide for oneself with one's own funds for any social event, not only including the loss of income due to old age. The opinions of the expert and lay public were the same in more than 80%.

With respect to the information obtained, this thesis might be a useful contribution to the discussion on other legislative changes in the pension system with a subsequent positive impact when applied in practice.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma Změny systému důchodového pojištění v souvislosti s demografickým vývojem v České republice, jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 24. 5. 2010

.....

Tereza Hadačová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce panu JUDr. Martinu Šimákovi, Ph.D., za věnovaný čas, vstřícnost, pomoc a užitečné rady při zpracování mé diplomové práce. Dále děkuji všem pracovníkům důchodových oddělení okresních správ sociálního zabezpečení a ostatním respondentům za poskytnutí cenných informací a vyjádření názorů v rámci sběru dat. Děkuji i svým blízkým za podporu a pochopení, které pro mě během psaní měli.

Obsah

Úvod	7
1. Současný stav	8
1.1. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení	8
1.1.1. Historický vývoj	8
1.1.2. Vývoj a perspektivy důchodového pojištění	10
1.2. Základní principy důchodového pojištění a jeho právní úprava	13
1.2.1. Právní úprava důchodového pojištění	15
1.2.2. Mezinárodní úmluvy	15
1.3. Financování důchodového pojištění	17
1.3.1. Účast na pojištění	17
1.3.1.1. Povinná účast na pojištění	18
1.3.1.2. Dobrovolná účast na pojištění	18
1.3.2. Doby pojištění	19
1.3.3. Výpočet důchodu	20
1.3.4. Zvyšování důchodů	21
1.4. Dávky důchodového pojištění	22
1.4.1. Starobní důchod	22
1.4.1.1. Předčasný starobní důchod	24
1.4.2. Invalidní důchody	25
1.4.2.1. Invalidita	39
1.4.2.4. Invalidita z mládí	25
1.4.3. Pozůstalostní důchody	28
1.4.3.1. Vdovský a vdovecký důchod	28
1.4.3.2. Sirotčí důchod	29
1.5. Koordinační nařízení Evropské unie v oblasti důchodového pojištění	31
1.6. Penzijní připojištění se státním příspěvkem	32
1.7. Důchodové pojištění a demografický vývoj	35

1.7.1. Demografické stárnutí a stáří	35
1.7.1.1. Vývoj demografického stárnutí	37
1.7.2. Současný stav a prognózy obyvatelstva ve světě a v České republice	40
1.7.3. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2065	40
1.7.3.1. Věková struktura populace	43
1.8. Důsledky stárnutí obyvatelstva	46
1.8.1. Ekonomické důsledky	46
1.8.2. Sociálně zdravotní důsledky	46
1.8.3. Sociologické a sociálně psychologické důsledky	47
1.8.4. Osobní důsledky stárnutí a stáří, životní problémy starých lidí	47
2. Cíl práce	68
3. Metodika	49
3.1. Použité metody a techniky sběru dat	49
3.2. Charakteristika zkoumaného souboru	50
3.3. Otázky pokládané respondentům	51
3.3.1. Otázky pro odborníky	51
3.3.2. Otázky pro laickou veřejnost	53
4. Výsledky	55
4.3. Odpovědi odborníků	55
4.4. Odpovědi laické veřejnosti	65
5. Diskuze	72
6. Závěr	91
7. Klíčová slova	94
8. Seznam použitých zdrojů	95
9. Přílohy	99

Úvod

Důchodové pojištění se určitým způsobem dotýká každého občana. Placením pojistného na důchodové pojištění jsou zatíženy všechny ekonomicky aktivní osoby, výše pojistného na důchodové pojištění má tak vliv na jejich příjmy a životní úroveň jejich rodin. Reformou důchodového pojištění v letech 1990-1996 byl vytvořen důchodový systém založený na dvou pilířích, a to na základním povinném systému důchodového pojištění, ve kterém je uplatňován princip sociální solidarity a jehož financování je průběžné, a dále na dobrovolném penzijním připojištění se státním příspěvkem, jež je pojato jako individuální spoření a založeno na kapitálovém financování. Hlavním záměrem transformace základního důchodového pojištění bylo vytvořit systém, který by odpovídal transformačním cílům v ekonomice ČR a byl připraven reagovat na očekávaný sociální a demografický vývoj. Přijetím zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, se podařilo realizovat hlavní záměry hmotně právní úpravy transformace důchodového zabezpečení.

Z důchodového pojištění jsou poskytovány dávky odvozované z doby pojištění a dosahovaných výdělků. Jsou to důchod starobní, invalidní a důchody pozůstalostní.

Důchodové pojištění je založeno na průběžném financování, při kterém výdaje na dávky současných důchodců jsou bezprostředně hrazeny z příspěvků ekonomicky aktivních osob. Finanční rovnováha tohoto systému proto v rozhodující míře závisí na poměru počtu důchodců a plátců příspěvků. Vzhledem k tomu, že nejvyšší podíl výdajů na důchodové pojištění tvoří výdaje na starobní důchody, je poměr počtu důchodců a plátců příspěvků předurčen především věkovým složením obyvatelstva. Vývoj věkové struktury obyvatelstva je v ČR, stejně jako ve všech vyspělých státech, poznamenán stárnutím obyvatelstva v důsledku stagnující nebo i snižující se fertility a prodlužování střední délky života.

Téma důchodového pojištění jsem si pro svou diplomovou práci zvolila z důvodu aktuálnosti této problematiky odvíjející se od stárnutí populace, které má obrovský vliv na ekonomiku České republiky a budoucnost nás všech, kteří jednou budeme na zabezpečení z důchodového systému odkázáni.

1. Současný stav

„Zabezpečení občanů v nemoci, mateřství, při invaliditě, ve stáří a při ztrátě živitele je problémem každé společnosti. Forma a úroveň řešení především závisí na stupni jejího rozvoje. Formy ekonomické činnosti podmiňují nejen způsob života pracujících členů společnosti, ale i těch, kteří ještě nebo již pracovat nemohou. Vývoj je ovlivňován nejen ekonomickou nutností, ale také demografickou strukturou obyvatelstva, zájmy lidí na řešení jejich potřeb, intenzitou, s jakou byly tyto zájmy prosazovány, sociálními tradicemi a převládajícími etnickými názory ve společnosti, včetně úrovně lékařských věd a hygienické kultury obyvatelstva, rozvoje bezpečnostních opatření, stupně urbanizace atd.“ (42).

1.1. Vznik a vývoj práva sociálního zabezpečení

1.1.1. Historický vývoj

Ve středověku převládal názor, že péče o práce neschopné je věcí soukromou a církevní. Stát se omezil jen na chudinskou péči nepatrného rozsahu, aniž zasahoval do sociálních problémů skupin obyvatelstva (26).

Moderní formy sociálního zabezpečení vznikaly až v kapitalistických podmínkách 19. století. Průvodními jevy tohoto období byly drastické zásahy do poddanských vztahů včetně vyhánění rolníků z půdy, dětská práce apod. V průběhu 17. - 19. století stát zabezpečoval vojenské veterány, jejich vdovy a sirotky a státní zaměstnance. Církev poskytovaly almužnu a přístřeší chudině. Vznikaly dělnické podpůrné spolky, začaly se také rozvíjet různé formy soukromého pojištění, kterých dělníci využívali k svému sociálnímu zajištění (17, 39).

„Hlavní soudobé formy sociálního zabezpečení se tedy v podstatě vyvinuly z chudinské péče, z dělnických svépomocných spolků a ze soukromoprávního pojištění.

V komunistických režimech proces zestátnění výroby prohloubil závislost zaměstnanců na výsledcích jejich práce. Tím výraznější byla i závislost práce

neschopných na pomoci státu. Zůstali zcela bez prostředků na živobytí. Sociální zabezpečení se stalo v komunistických režimech i ideologickou záležitostí. Bylo zespolečňováno, sjednoceno a vydáváno za plod dosažené sociální rovnosti. Ztráta identity v sociálním zabezpečení a zdravotní péči vedla ke ztrátě motivace a k devastaci systému a ekonomickým ztrátám. Sociální zabezpečení se stalo příliš nákladným“ (26).

Od roku 1950 se sociální zabezpečení potýká s řadou reforem. Tyto reformy vedly k postupné likvidaci pojišťovacího principu a změnám sovětských vzorů. Došlo k obrovskému vzrůstu nákladů na všechna odvětví sociálního zabezpečení, což bylo způsobeno rozšířením osobního rozsahu, rozmělněním podmínek vzniku nároku i nárůstem počtu a výše poskytovaných dávek (42).

Po pádu komunismu v roce 1989 byl vládou vypracován scénář sociální reformy, kterou začal proces systémové restrukturalizace sociálního zabezpečení. Tímto chtěl stát vytvořit jednotný státní systém sociálního zabezpečení, který by poskytoval povinné zdravotní, nemocenské a důchodové pojištění, dobrovolné pojištění individuální i skupinové a státní sociální podporu a pomoc (42).

Výsledkem první etapy reformy v sociálním zabezpečení byla včas a úspěšně zavedena valorizace důchodových i nemocenských dávek. Podařilo se sjednotit správu sociálního zabezpečení. Nedošlo však k jejímu oddělení od státní správy, její organizace se nestaly samosprávnými, a tak nedošlo k oddělení prostředků sociálního zabezpečení od státního rozpočtu. Byla vypracována koncepce sociálního pojištění, splnění stěžejních programových záměrů se však značně oddálilo (43).

V letech 1992-1998 vláda vyhlásila program transformace s přihlédnutím k příjmové a majetkové situaci fyzické osoby a rodiny. Vláda se měla stát systémem sociální pomoci, nositelem však měly být obce, občanské, charitativní a církevní organizace i jiné nestátní subjekty v zajišťování nezbytné podpory těm občanům, kteří se bez vlastního zavinění ocitli v hmotné nebo sociální nouzi, kterou nebyli schopni řešit bez vnější pomoci (45).

Po roce 1998 se vláda přihlásila k obnově úzké spolupráce se sociálními partnery a ohlásila úsilí uzavřít s nimi pakt sociální stability a přihlásila se k Evropské sociální chartě (45).

1.1.2. Vývoj a perspektivy důchodového pojištění

Po roce 1989 procházela oblast důchodového pojištění řadou změn s programovým cílem postupného vytvoření moderního systému penzijního pojištění, jehož financování by se oddělilo od státního rozpočtu. Dávkový systém měl být schopný pružně reagovat na demografický vývoj a zohledňoval by probíhající ekonomickou transformaci. Zároveň bylo cílem více zohlednit při výplatě dávek výši výdělků dosažených za celý život pojištěnce a motivovat ho k aktivní účasti na penzijním systému **(26)**.

Konkrétně v roce 1991 došlo k převedení nemocenského pojištění ze správ Odborů a jeho organizačního sjednocení s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení, v roce 1994 byl přijat zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem, v roce 1995 byl přijat po velkých odborných a politických diskusích nový zákon o důchodovém pojištění, který obsahoval v nových ekonomických podmínkách potřebnou dynamizaci systému, zahájil proces zvyšování věkových hranic a zvedl pružnou věkovou hranici, prodloužil rozhodné období pro zápočet výdělků, zpřesnil definici invalidity, zavedením vdoveckých důchodů přispěl k naplnění principu rovného zacházení s muži a ženami a zajistil soulad systému s pravidly Evropské unie **(26, 42)**.

Od roku 1996 existuje zvláštní účet důchodového pojištění v rámci státních finančních aktiv, který umožňuje, i když v rámci státního rozpočtu, jasně definovat bilanci systému důchodového pojištění **(26)**.

V roce 1999 byla schválena novela zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem, která zvýšila do jisté míry bezpečnost vkladů účastníků, hlavně však rozšířila možnosti systému (zavedla zvýšení státního příspěvku, daňové zvýhodnění pro zaměstnavatele, kteří platí příspěvky za své zaměstnance a daňové zvýhodnění části příspěvků účastníků) **(26)**.

V roce 2003 byl přijat s účinností od 1. ledna 2004 zákon č. 425/2003 Sb. Tímto zákonem došlo ke změnám nejen v oblasti důchodového pojištění, ale i v oblasti pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Šlo o nejvýznamnější změny od roku 1995, kdy byl schválen zákon o důchodovém pojištění **(42)**.

Změny v důchodovém pojištění spočívaly zejména:

- a) ve zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod stejným tempem i po roce 2007 s cílem postupného dosažení jednotné hranice 63 let pro muže a bezdětné ženy. Důchodový věk ostatních žen byl i nadále prozatím diferencovaný podle počtu vychovaných dětí, a to v rozmezí 59 až 62 let,
- b) v omezení možnosti předčasného odchodu do starobního důchodu zrušením dočasně kráceného předčasného starobního důchodu tím, že tato možnost zůstala zachována do 31. 12. 2006 při splnění stanovených podmínek pro poživatele částečného invalidního důchodu nebo bývalé poživatele plného invalidního důchodu,
- c) v redukci hodnocení doby studia pro účely důchodového pojištění znamenající, že se doba studia na střední a vysoké škole před 1. lednem 1996 získaná po dosažení věku 18 let hodnotila nejvýše v délce šesti let s tím, že se považovala za náhradní dobu pojištění, a tedy se pro výši důchodů hodnotila pouze v rozsahu 80%. Doba studia před 1. lednem 1996 získaná před dosažením věku 18 let se i nadále hodnotila jako doba pojištění (tedy „plnohodnotně“),
- d) ve zrušení podmínky umožňující nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod pouze při nepřekročení stanovené hranice a to jak pro zaměstnance, tak i pro OSVČ. Bylo také stanoveno, že pro nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti musel být pracovněprávní vztah uzavřen nejdéle na dobu jednoho roku (**26, 42**).

Změny v pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti spočívaly zejména v převedení části příspěvků vybíraných na státní politiku zaměstnanosti do systému důchodového pojištění, a to zvýšením sazby pojistného na důchodové pojištění o 2 procenta (z 26% na 28% vyměřovacího základu) a současně snížením sazby pojistného na státní politiku zaměstnanosti o 2 procenta (z 3,6% na 1,6% vyměřovacího základu) a postupném zvýšení minimálního vyměřovacího základu pro stanovení pojistného u OSVČ v letech 2004 až 2006 z 35% na 50% rozdílu mezi dosaženými příjmy a vynaloženými výdaji (**12, 26**).

V roce 2006 došlo ke zrušení institutu krácení částečných invalidních důchodů nebo zastavení jejich výplaty při překročení stanovené hranice příjmů z výdělečné činnosti, nebo ke zvýšení procentní výměry důchodu o 2000 Kč, a to ode dne, kdy jeho poživatel dosáhne věku 100 let **(44)**.

Podle Krebse se v současné době potýkáme s řadou problémů zejména v oblasti financování důchodového pojištění, nadměrnou solidaritou celého systému a s nedostatečným rozvojem důchodového přípojištění. Za závažné je nutno považovat i nesrovnalosti ve vnitřních strukturálních vztazích, které vyvolávají u občanů pocit ohrožení jejich sociálních jistot a pocit sociální nespravedlnosti **(26)**.

1.2. Základní principy důchodového pojištění a jeho právní úprava

„Důchodové pojištění má v České republice dlouholetou tradici. Již za první Československé republiky, konkrétně ve 20. letech dvacátého století, byly přijaty právní předpisy, které důchodové pojištění rozšířily na prakticky všechny osoby činné v zaměstnaneckých vztazích. Od roku 1948 byly důchodového pojištění účastny též osoby samostatně výdělečně činné. Tato skutečnost, tj. účast prakticky všech ekonomicky aktivních osob na důchodovém pojištění, patří mezi základní principy i současného systému důchodového pojištění“ (15, 39).

Mezi základní principy důchodového pojištění v České republice patří princip *jednotné úpravy*. Pro jednotlivé skupiny pojištěnců, tj. zaměstnance v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, osoby samostatně výdělečně činné, členy družstev a ostatní skupiny pojištěnců, platí jednotné zásady pro nároky na důchody a jejich výpočet (39).

Charakteristickým rysem našeho důchodového pojištění je *povinná účast* na důchodovém pojištění při splnění zákonem stanovených podmínek. To znamená, že občan se nemůže vyvázat z důchodového pojištění a přestat platit pojistné, a to i kdyby měl dostatečné příjmy k zajištění svého stáří nebo již pobíral starobní důchod. Ve stanovených případech se však může naopak sám přihlásit k dobrovolné účasti na důchodovém pojištění (39, 50).

Dalším základním principem důchodového pojištění je *obligatornost dávek* důchodového pojištění, tj. při splnění stanovených podmínek vzniká na důchod z důchodového pojištění právní nárok. Dobrovolné dávky důchodové pojištění neupravuje (23, 39).

Na princip nárokovosti dávek navazuje princip *zajištění soudní ochrany*, neboť ve věcech důchodového pojištění se uplatňuje soudní přezkoumávání rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení a ostatních plátců důchodů, která se týkají důchodů z důchodového pojištění, a to v rámci správního soudnictví, přičemž v první instanci je příslušný krajský soud (26).

Důchody z důchodového pojištění jsou *garantovány státem*, neboť výdaje na důchodové pojištění jsou součástí státního rozpočtu (pojistné na důchodové pojištění se však vede na samostatném účtu státního rozpočtu a v zákoně o státním rozpočtu se uvádí také jako samostatná položka příjmu státního rozpočtu). Důchodové pojištění provádějí státní orgány; garance státu by však byla zachována i v případě, že by důchodové pojištění prováděla veřejnoprávní instituce, neboť nelze ponechat důchodce bez důchodu, na kterém jsou existenčně závislí **(39)**.

V důchodovém pojištění se uplatňuje *princip solidarity*, a to především pojištěnců s vyššími příjmy s pojištěnci s nižšími příjmy. Tento princip se v praxi projevuje především ve způsobu stanovení výše důchodu, neboť od určité výše se základ pro výpočet důchodu redukuje, tj. nezohledňuje se plně. Dále se v důchodovém pojištění uplatňuje solidarita osob ekonomicky aktivních s osobami, které pobírají důchody, neboť vybrané pojistné na důchodové pojištění slouží k úhradě vyplácených důchodů; uplatňuje se tedy princip tzv. *průběžného financování*, kdy se vybrané pojistné průběžně spotřebovává, a nevytvářejí se kapitálové fondy **(39)**.

Pro český systém důchodového pojištění je charakteristický také velmi široký okruh *náhradních dob pojištění*, tj. dob, za které pojištěnec neplatí pojistné na důchodové pojištění, a přesto se mu tyto doby pro účely důchodového pojištění započítávají. Tento výrazný sociální aspekt našeho důchodového pojištění, který je výhodný pro pojištěnce, však stále více negativně působí na finanční bilanci systému, a proto byly v roce 1997 schváleny určité úpravy ohledně vlivu náhradních dob pojištění. Poslední změny jsou účinné od 1. 1. 2010 **(26)**.

Významným principem současného důchodového pojištění je také jeho *dynamičnost*. Ta se projevuje především v aktualizaci hodnoty příjmů pojištěnců při výpočtu důchodů, prostřednictvím koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu a také tím, že nejsou stanoveny omezující hranice výše důchodů. Naopak jsou stanovena pravidla pro zvyšování hranic redukce u osobního vyměřovacího základu a pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů **(39)**.

1.2.1. Právní úprava důchodového pojištění

„Hlavním záměrem transformace základního důchodového pojištění bylo vytvořit systém, který by odpovídal transformačním cílům v ekonomice ČR a byl připraven reagovat na očekávaný sociální a demografický vývoj“ (1).

Po přijetí zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, se podařilo realizovat hlavní záměry hmotně právní úpravy transformace důchodového zabezpečení. Důchodové pojištění se koncipovalo jako pojištění povinné pro všechny fyzické osoby výdělečně činné. Zcela nově se objevila možnost dobrovolného pojištění v rámci základního důchodového pojištění (1).

Na zákon o důchodovém pojištění navazují prováděcí předpisy. Tyto prováděcí předpisy obsahují jednak podrobnější úpravu (jde zejména o vyhlášku Ministerstva práce a sociálních věcí), jednak stanovené hodnoty, pokud jde o všeobecný vyměřovací základ, přepočítací koeficient a redukční hranice výpočtového základu (jedná se o nařízení vlády, která jsou každoročně vydávána). Nařízením vlády se rovněž zvyšují vyplacené důchody a stanoví se základní výměra důchodu (39).

Organizaci a provádění důchodového pojištění upravuje zákon č. 582/1991 Sb., pojistné na důchodové pojištění poté zákon 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, oba ve znění pozdějších předpisů (39, 49).

1.2.2. Mezinárodní úmluvy

Pokud jde o mezinárodní vztahy, je ČR v oblasti sociálního zabezpečení vázána dvoustrannými a mnohostrannými úmluvami. Jedná se především o následující dokumenty:

1. Úmluva Mezinárodní organizace práce o minimální normě sociálního zabezpečení č. 102 z roku 1952, která vstoupila pro Českou republiku v platnost dnem 11. ledna 1991, pro ČR je tato úmluva závazná, pokud se týká invalidních a pozůstalostních dávek.

2. Úmluva Mezinárodní organizace práce č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách z roku 1967, kdy pro ČR je závazná část týkající se starobního důchodu.
3. Evropská sociální charta z roku 1961, platná od 3. prosince 1999.
4. Evropská prozatímní dohoda o soustavách sociálního zabezpečení ve stáří, invaliditě a pozůstalých z roku 1953, platná od roku 2000.
5. Protokol k Evropské prozatímní dohodě o soustavách sociálního zabezpečení ve stáří, invaliditě a pozůstalých z roku 1953, platný rovněž od roku 2000.
6. Evropská sociální dohoda o sociálním zabezpečení vyjma soustav ve stáří, invaliditě a pozůstalých z roku 1953.
7. Protokol k Evropské sociální dohodě o sociálním zabezpečení vyjma soustav ve stáří, invaliditě a pozůstalých z roku 1953 (**18, 26**).

Přijetí zákona o důchodovém pojištění vytvořilo předpoklady pro plnění ratifikovaných úmluv Mezinárodní organizace práce týkajících se úrovně důchodů. Touto právní úpravou byl zároveň výrazně uvolněn tzv. transfer důchodů při pobytu občana v zahraničí. Dříve se totiž dávky do ciziny nevyplácely a nenáležely za dobu, po kterou se občan v cizině trvale zdržoval (**16, 30**).

1.3. Financování důchodového pojištění

Financování důchodového pojištění je založeno na principech průběžného financování, tzn., že výdaje na dávky v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období. Pojistné na důchodové pojištění platí, jak jsem již zmínila výše, zaměstnanci, zaměstnavatelé, osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ) a osoby dobrovolně účastny důchodového pojištění. Jeho výše je stanovena procentními sazbami z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období **(26, 38)**.

Výměru tohoto pojistného a jeho kontrolu provádějí orgány Okresní správy sociální zabezpečení (dále jen OSSZ). Procentní sazby pojistného jsou stanoveny z nezdaněných příjmů plátců pojistného, mají přednost před daněmi **(1, 43)**.

Od roku 2008 byl v souvislosti se stabilizací veřejných rozpočtů zaveden maximální vyměřovací základ pro placení pojistného, přičemž jeho výše je stejná jak pro zaměstnance, tak pro osoby samostatně výdělečně činné. Maximálním vyměřovacím základem je pro rok 2010 72 násobek průměrné mzdy v národním hospodářství. Rozhodným obdobím, z něhož se zjišťuje maximální vyměřovací základ zaměstnance, je kalendářní rok **(51)**.

1.3.1. Účast na pojištění

Účast na důchodovém pojištění má zásadní význam při vymezení dob pojištění a náhradních dob pojištění. Důchodového pojištění jsou účastny fyzické osoby, které jsou vyjmenovány v § 5 a § 6 zákona o důchodovém pojištění (dále jen ZDP). Účast není vázána na občanství České republiky nebo na trvalý pobyt na území ČR. Rozlišuje se účast na důchodovém pojištění povinná a dobrovolná. Souběh povinné a dobrovolné účasti je možný **(23)**.

1.3.1.1. Povinná účast na pojištění

Skupiny osob vymezené v § 5 zákona o důchodovém pojištění (dále jen ZDP) jsou ex lege účastny důchodového pojištění především svou příslušností k dané skupině a dále za podmínky, že jsou účastny nemocenského pojištění (výjimku tvoří OSVČ, u nichž je účast na nemocenském pojištění dobrovolná). Dobou pojištění se doba účasti na tomto pojištění stává, bylo-li za tuto dobu v České republice zapláceno pojistné; tato podmínka se však považuje za splněnou, třebaže zaměstnavatel pojistné neodvedl. Je tím vyjádřena zásada, že porušení právní povinnosti jednoho ze subjektů vztahů sociálního pojištění nemůže být k tíži jinému subjektu, zejména ne tomu, který nemá právní nástroje, aby povinný subjekt k plnění takové povinnosti donutil **(45)**.

Dále jsou pojištění účastny osoby jen na základě toho, že jsou v zákoně vyjmenovány, např. osoby pečující osobně o dítě ve věku do 4 let, osoby pečující osobně o osobu závislou na péči jiné osoby ve stupni II. až IV., uchazeči o zaměstnání po dobu pobírání podpory v nezaměstnanosti apod., přičemž se za tuto dobu účasti na pojištění neplatí pojistné. Podmínkou účasti je ukončení povinné školní docházky **(23)**.

1.3.1.2. Dobrovolná účast na pojištění

Obecnou podmínkou pro dobrovolnou účast na pojištění, upravenou § 6 ZDP, je dosažení 18 let věku a podání písemné přihlášky na předepsaném tiskopise u okresní správy sociálního zabezpečení. Z hlediska důvodu lze rozlišit účast na základě kvalifikovaných důvodů, jež se od 1. 1. 2010 rozšiřuje, a bez udání důvodu. Do roku 2010 bylo kvalifikovaným důvodem studium po uplynutí prvních šesti let studia po dosažení věku 18 let, nezaměstnanost, dlouhodobá dobrovolnická služba, zaměstnání v cizině a činnost na území ČR ve prospěch zahraničního zaměstnavatele. Nově přibylo jakékoliv studium po roce 2009 (bez ohledu na to, zda již uplynulo prvních šest let studia po dosažení věku 18 let nebo nikoliv), dále doba pobytu v cizině, po kterou osoba následuje svého manžela, který v cizině působil v diplomatických službách ČR a konečně doba, po kterou byla osoba poslancem Evropského parlamentu **(31)**.

Účast bez udání důvodu je možná nejvýše na dobu 10 let s tím, že v uvedeném rozsahu nemusí účast trvat nepřetržitě (kratší úseky se však sčítají) a přihlášku lze podat zpětně max. 1 rok **(23)**.

1.3.2. Doby pojištění

Dobou pojištění se rozumí doba účasti osob na důchodovém pojištění, za kterou bylo v České republice zapláceno pojistné. Dobou pojištění není takový kalendářní měsíc, v němž nebyly dosaženy příjmy, z nichž by bylo možno odvést pojistné, protože uvedené osoby nevykonávaly činnost zakládající účast na pojištění a ani nepobíraly dávky nemocenského pojištění nahrazující ušlý příjem. U OSVČ, aby bylo možno hodnotit jejich dobu účasti na důchodovém pojištění jako dobu pojištění, se vyžaduje zaplacení pojistného za příslušný kalendářní rok **(23)**.

Zákon o důchodovém pojištění rozlišuje u dob pojištění dva pojmy: dobu pojištění a náhradní dobu pojištění. Pro vznik nároku na důchod a výši procentní výměry důchodu se náhradní doba pojištění hodnotí stejně jako doba pojištění, pokud není stanoveno v ZDP jinak (viz. výše). Základní rozdíl mezi dobou pojištění a náhradní dobou pojištění je ten, že za dobu pojištění se platí pojistné na důchodové pojištění, zatímco za náhradní dobu pojištění se toto pojistné neplatí **(39)**.

Náhradní doba pojištění se započítává pouze v rozsahu 80%, pokud jde například o dobu vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání jestliže náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci, v rozsahu tří let také doba, kdy uvedené dávky nenáleží. V tomto případě se ale před dosažením věku 55 let započítává nejvýše 1 rok. Započítává se také doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (před 1. lednem 2010 doba pobírání plného invalidního důchodu) a další. Plně se započítává třeba doba péče o dítě do dosažení stanoveného věku a doba péče o osobu závislou na péči jiné osoby ve stupni II. až IV. z důvodu nepříznivého zdravotního stavu **(5)**.

1.3.3. Výpočet důchodu

Důchod se skládá ze dvou složek: základní výměry, která je stanovena pevnou částkou a pro rok 2010 činí 2 170 Kč měsíčně, a procentní výměry, která se stanoví individuálně procentní sazbou z výpočtového základu podle získané doby pojištění **(28)**. Výpočtový základ se určí redukcí osobního vyměřovacího základu, což je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Rozhodným obdobím, z něhož se zjišťují hrubé příjmy z výdělečné činnosti, je období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu **(8)**. Za roční vyměřovací základ pojištěnce se považuje úhrn výdělků za jednotlivý kalendářní rok rozhodného období vynásobený koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu **(28)**.

Osobní vyměřovací základ je měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů. Při stanovení osobního vyměřovacího základu se z rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu, vylučují některé zákonem stanovené doby, tzv. vyloučené doby (v podstatě náhradní doby pojištění spadající do rozhodného období a některé další v zákoně o důchodovém pojištění taxativně vyjmenované doby), takže nedojde k jeho "rozmělnění" **(30)**. Doby, které se vylučují, jsou zejména: doba pobírání dávek nemocenského pojištění nahrazující příjem z výdělečné činnosti, doba pobírání plného invalidního nebo starobního důchodu (po 1. 1. 2010 pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně), doba výkonu vojenské služby v české armádě apod. **(8)**.

Redukční částky pro výpočet důchodu v roce 2010 jsou stanoveny takto:

Tabulka 1. Redukční hranice

do 10 500	zápočet plně (pokud osobní vyměřovací základ tuto částku nepřesáhne)
nad 10 500 do 27 000	30 %
nad 27 000	10 %

Zdroj: ČSSZ

Roční vyměřovací základ pojištěnce se stanoví jako součin úhrnu vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok a koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu, který stanovuje vláda nařízením **(28)**.

1.3.4. Zvyšování důchodů

Vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchylný postup je stanoven pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci (aspoň 5 %). V mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 5 %; o takovém zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od posledního dne kalendářního měsíce, v němž došlo ke splnění uvedené podmínky **(28)**. Průměrná výše důchodů z prosince 2008 je uvedena v příloze č. 5, stejně tak jako počet důchodců ve stejném období.

1.4. Dávky důchodového pojištění

V rámci základního důchodového pojištění jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociální události, při které dochází ke ztrátě zdroje obživy (tedy výdělku) a schopnosti si takový zdroj opatřit. Podle příčiny vzniku a jim odpovídajících způsobů řešení jsou rozlišovány následující sociální situace zabezpečené dlouhodobými dávkami:

- a) stáří
- b) invalidita
- c) ovdovění a osiření.

Systém dávek zahrnuje jen obligatorní dávky, které jsou odvozeny z příjmu z výdělečné činnosti a jejichž výši mohou vlastním přičiněním ovlivnit jejich příjemci a na něž též přispívají do fondu sociálního pojištění. V důchodovém pojištění se poskytuje: důchod starobní, invalidní důchody a pozůstalostní důchody **(26)**.

Vývoj výdajů státu na důchody v letech 2003 až 2008 je k dispozici v příloze č. 6.

1.4.1. Starobní důchod

„Starobní důchod je nejčetnějším druhem důchodu, jehož účelem je zajištění občanů pro případ stáří. Základními podmínkami vzniku nároku na starobní důchod je získání potřebné doby pojištění a dosažení stanoveného věku, popřípadě splnění dalších podmínek stanovených ZDP“ **(23)**.

Dosavadní právní úprava stanovila, že pojištěnec musel dosáhnout důchodového věku a získat alespoň 25 let doby pojištění. Nově se potřebná doba pojištění postupně prodlužuje až na 35 let. Pro zjištění minimální délky doby pojištění u konkrétního pojištěnce je rozhodující, ve kterém kalendářním roce dotyčný dosahuje důchodového věku (viz. Příloha č. 1) **(5)**.

Pojištěnci, který ke dni dosažení důchodového věku nezískal potřebnou dobu pojištění, nemůže být starobní důchod k tomuto dni přiznán. K přiznání důchodu může

případně dojít až následně od pozdějšího data, ke kterému již potřebnou dobu pojištění získal **(7)**.

Pojištěnec, který dosáhne důchodového věku po roce 2014, přičemž ke dni dosažení tohoto věku nezíská potřebnou dobu pojištění (31–35 let), má nárok na starobní důchod též, jestliže získal aspoň 30 let tzv. „čisté“ doby pojištění, tj. doby pojištění získané z titulu výkonu výdělečné činnosti, popř. dobrovolného důchodového pojištění **(7)**.

Výše základní výměry starobního důchodu činí 2170 Kč měsíčně, nejméně však 770 Kč měsíčně. Výše procentní výměry důchodu činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod 1,5 % výpočtového základu **(50)**.

Výše procentní výměry se zvyšuje za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na starobní důchod bez pobírání tohoto důchodu, a to za každých celých 90 kalendářních dnů o 1,5 % výpočtového základu **(50)**.

Kromě toho byla zákonem č. 306/2008 Sb., kterým byl novelizován zákon o důchodovém pojištění, zavedena s účinností od 1. ledna 2010 možnost zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod při jeho souběžném pobírání v plné výši, a to o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů nebo při pobírání tohoto důchodu v poloviční výši, a to o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů. Toto opatření se týká období výdělečné činnosti vykonávané po 31. prosinci 2009 **(7)**.

Od 1. 1. 2010 již pro nárok na výplatu starobního důchodu také není rozhodující, zda poživatel starobního důchodu pracuje v pracovněprávním vztahu sjednaném na dobu určitou či neurčitou **(28)**. Výplata starobního důchodu náleží osobám vykonávajícím výdělečnou činnost v plné výši nebo ve výši poloviny; polovina starobního důchodu se vyplácí na základě žádosti pojištěnce **(50)**.

Následující tabulka znázorňuje, jak se vyvíjela výše průměrných důchodů za poslední roky.

Tabulka 2. *Výše průměrných důchodů v letech 2005-2008*

Rok	Výše důchodů u žen	Výše důchodů u mužů
2008	9 032 Kč	10 046 Kč
2007	8 194 Kč	9 145 Kč
2006	7 667 Kč	8 563 Kč
2005	7 244 Kč	8 102 Kč

Zdroj: ČSÚ

1.4.1.1. Předčasný starobní důchod

Pojištěnec má nárok na starobní důchod před dosažením důchodového věku, jestliže získal dobu pojištění a

- a) dosáhl alespoň 60 let věku, pokud jeho důchodový věk činí alespoň 63 let, nebo
- b) do dosažení důchodového věku mu ode dne, od něhož se starobní důchod přiznává, chybí nejvýše 3 roky, pokud jeho důchodový věk je nižší než 63 let **(50)**.

Přiznání takového starobního důchodu vylučuje nárok na řádný starobní důchod.

Při stanovení výše předčasného starobního důchodu, na který vzniká nárok po 31. 12. 2009, se nově postupuje tak, že pokud doba předčasnosti nepřekročí 720 dnů, činí snížení procentní výměry pouze 0,9 % výpočtového základu za každých, i započatých, 90 kalendářních dnů (obdobně jako za právní úpravy účinné do 31. 12. 2009). Pokud doba předčasnosti přesáhne 720 dnů, snižuje se od 721. dne procentní výměra důchodu za každých, i započatých, 90 kalendářních dnů předčasnosti o 1,5 % výpočtového základu. Výše procentní výměry však nesmí klesnout pod 770 Kč měsíčně **(7, 40)**.

Výše procentní výměry důchodu se pojištěnci, který po vzniku nároku na tento důchod vykonával do dosažení důchodového věku výdělečnou činnost, a proto nepobíral tento důchod, přepočte, a to s přihlédnutím k nově získané době pojištění.

Výplata předčasného starobního důchodu nenáleží do dosažení důchodového věku, pokud je vykonávána výdělečná činnost nebo je poskytována podpora

v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci; ode dne dosažení důchodového věku platí stejná pravidla jako v případě řádného starobního důchodu **(28)**.

1.4.2. Invalidní důchody

„Zabezpečení invalidních osob patří v oblasti sociálního zabezpečení vedle zabezpečení ve stáří k nejvýznamnějším okruhům problémů, a to jak z hlediska počtu zabezpečených osob, tak z hlediska rozsahu nákladů na toto zabezpečení“**(23)**.

Zákonem č. 306/2008 Sb., kterým byl novelizován zákon o důchodovém pojištění, se s účinností od 1. 1. 2010 nově vymezuje invalidita. Místo dosavadní plné a částečné invalidity byla zavedena třístupňová invalidita (invalidita třetího, druhého a prvního stupně). Současně byla místo plného invalidního a částečného invalidního důchodu zavedena jedna dávka, a to invalidní důchod (pro invaliditu třetího, druhého nebo prvního stupně) **(4, 40)**.

1.4.2.1. Invalidita

Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35% **(50)**.

Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla:

a) nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%, jedná se o invaliditu prvního stupně,
b) nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%, jedná se o invaliditu druhého stupně,
c) nejméně o 70%, jedná se o invaliditu třetího stupně.

Pracovní schopností se rozumí schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Poklesem pracovní schopnosti se rozumí pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání

se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Při určování poklesu pracovní schopnosti se vychází ze zdravotního stavu pojištěnce doloženého výsledky funkčních vyšetření. Přitom se bere v úvahu, zda jde o zdravotní postižení trvale ovlivňující pracovní schopnost, zda se jedná o stabilizovaný zdravotní stav, zda a jak je pojištěnec na své zdravotní postižení adaptován, schopnost rekvalifikace pojištěnce na jiný druh výdělečné činnosti, než dosud vykonával, schopnost využití zachované pracovní schopnosti v případě poklesu pracovní schopnosti nejméně o 35% a nejvíce o 69%, v případě poklesu pracovní schopnosti nejméně o 70% též to, zda je pojištěnec schopen výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek **(4, 6)**.

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod činí u pojištěnce ve věku:

a) do 20 let méně než jeden rok,
b) od 20 let do 22 let jeden rok,
c) od 22 let do 24 let dva roky,
d) od 24 let do 26 let tři roky,
e) od 26 let do 28 let čtyři roky a
f) nad 28 let pět roků.

Potřebná doba pojištění pro nárok na invalidní důchod se zjišťuje z období před vznikem invalidity, a jde-li o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních deseti roků před vznikem invalidity. U pojištěnce staršího 38 let se podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod považuje za splněnou též, byla-li tato doba získána v období posledních 20 let před vznikem invalidity; potřebná doba pojištění činí přitom 10 roků. Podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod se považuje za splněnou též, byla-li tato doba získána v kterémkoliv období deseti roků dokončeném po vzniku invalidity; u pojištěnce mladšího 24 let činí přitom potřebná doba pojištění dva roky **(27, 50)**.

Výše invalidního důchodu se skládá rovněž ze dvou složek. Základní výměra je stejná jako u důchodu starobního, výše procentní výměry je rozdílná **(4)**.

Výše procentní výměry invalidního důchodu činí za každý celý rok doby pojištění:

a. 0,5 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně,
b. 0,75 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně,
c. 1,5 % výpočtového základu měsíčně, jedná-li se o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně.

Do doby pojištění se započítává i tzv. dopočtená doba, kterou je doba ode dne vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku žen stanoveného pro bezdětné ženy – to platí i pro muže. Do doby pojištění se započítává rovněž tzv. náhradní doba pojištění **(28)**.

1.4.2.2. Invalidita z mládi

Institut tzv. *invalidity z mládi* není ovlivňován získáním potřebné doby pojištění. Jde o průlom do pojistného principu, protože za této situace je důchodová dávka přiznávána na základě principu zabezpečovacího. V praxi se jedná o případy, kdy v důsledku závažného zdravotního postižení občan nemůže být účasten důchodového pojištění před dosažením věku 18 let, a bez vlastního zavinění tak není schopen řešit vzniklou sociální situaci. U výpočtu výše takového důchodu se vychází z fiktivního výdělku, který je stanoven prováděcí vyhláškou **(22)**.

Na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně má nárok též osoba, která dosáhla aspoň 18ti let věku, má trvalý pobyt na území ČR a je invalidní pro invaliditu třetího stupně, jestliže tato invalidita vznikla před dosažením 18ti let věku a tato osoba nebyla účastna pojištění po potřebnou dobu. Procentní výměra invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně činí v těchto případech po 31. 12. 2009 45 % výpočtového základu. Pro účely stanovení výpočtového základu se za osobní vyměřovací základ

považuje všeobecný vyměřovací základ, který o dva roky předchází roku přiznání tohoto invalidního důchodu, vynásobený příslušným koeficientem **(4)**.

1.4.3. Pozůstalostní důchody

Pozůstalostní důchody jsou dávky důchodového pojištění podmíněné existencí sociální události, spočívající ve smrti živitele. Pro nárok na pozůstalostní důchod musí být splněny podmínky stanovené ve vazbě na pojištění zemřelého **(23)**.

1.4.3.1. Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na vdovský důchod po manželovi, který:

- a) byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo
- b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu. Stejně tak vdovec má nárok na vdovecký důchod za splnění výše uvedených podmínek **(6, 50)**.

Vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela. Po uplynutí jednoho roku má vdova nárok na vdovský důchod, jestliže:

- a) pečuje o nezaopatřené dítě,
- b) pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II. (středně těžká závislost) nebo stupni III. (těžká závislost) anebo stupni IV. (úplná závislost),
- c) pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije ve společné domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II. – IV.,
- d) je invalidní ve třetím stupni, nebo
- e) dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší **(50)**.

Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z výše uvedených podmínek do pěti roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod **(50)**.

Nárok na vdovský důchod zaniká uzavřením nového manželství. Zanikne-li nárok na vdovský důchod podle předchozí věty, náleží vdově částka ve výši 12 měsíčních splátek vdovského důchodu, na který měla nárok ke dni zániku nároku na vdovský důchod; tato částka se vyplatí nejpozději do tří měsíců ode dne zániku nároku na vdovský důchod. Nárok na vdovský důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu. Tato ustanovení platí obdobně pro nárok vdovce na vdovecký důchod **(28)**.

Výše základní výměry vdovského a vdoveckého důchodu je stejná jako u důchodů předcházejících. Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti. Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu, na který vznikl znovu nárok, nesmí být nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod **(28)**.

1.4.3.2. Sirotčí důchod

Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, zemřel-li

- a) rodič (osvojitel) dítěte, nebo
- b) osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče, jestliže rodič (osvojitel) nebo osoba uvedená v písmenu b) byli poživateli starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřeli následkem pracovního úrazu **(50)**.

Osiřelé nezaopatřené dítě má za splnění výše uvedených podmínek nárok na sirotčí důchod po každém z rodičů (osvojitelů). Nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi nebo jeho manželovi. Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud

oboustranně osiřelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení **(50)**.

Výše základní výměry je shodná s předchozími. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti. Zanikl-li nárok na sirotčí důchod proto, že dítě přestalo být nezaopatřené a nárok na sirotčí důchod vznikl znovu, neboť podmínka nezaopatřenosti byla znovu splněna, nesmí být výše procentní výměry sirotčího důchodu nižší než procentní výměra sirotčího důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod **(50)**.

1.5. Koordinační nařízení Evropské unie v oblasti důchodového pojištění

„Vstup České republiky do Evropské unie se promítl i do provádění důchodového pojištění. Český důchodový systém se nemění, pouze je nutné respektovat tzv. koordinační nařízení, která jsou nadřazena nejen vnitrostátním právním předpisům, ale i uzavřeným mezinárodním bilaterálním smlouvám. Lze je použít, pouze pokud osoba migruje. V oblasti důchodového pojištění se aplikují Nařízení Rady EHS č. 1408/71 a prováděcí Nařízení Rady EHS č.574/72“**(23, 35)**.

Koordinace je založena na čtyřech základních principech, které pro migrující osoby znamenají:

- a) rovné zacházení, tzn., že migrující osoby užívají stejných výhod jako státní příslušníci dotyčného státu,
- b) aplikaci právního řádu jediného státu, která spočívá v tom, že migrující osoba může podléhat právním předpisům pouze jednoho členského státu,
- c) sčítání dob pojištění, které má velký význam v důchodovém pojištění, neboť pro získání nároku na důchod lze přihlídnout k dobám pojištění získaným v jiných členských státech,
- d) zachování nabytých práv, z čehož vyplývá, že migrující osoby mají nárok na výplatu důchodu nejenom ve státě, kde získaly na něj nárok, ale od kteréhokoliv jiného členského státu

Žadatel o důchod může svou žádost uplatnit v kterémkoliv členském státě. Zpravidla je žádost podána u instituce členského státu, kde žadatel bydlí, a to i v případě, že v tomto státě nebyl nikdy pojištěn **(23, 46)**.

Pro koordinaci národních systémů starobních, invalidních a pozůstalostních důchodů se používá tzv. metoda dílčích důchodů. To znamená, že celkový důchod, který důchodce pobírá, se skládá z jednotlivých dílčích důchodů, jejichž výše odpovídá době pojištění v jednotlivých členských státech, kde pracoval **(23, 32)**.

1.6. Penzijní připojištění se státním příspěvkem

V České republice bylo zavedeno jako doplňkový důchodový systém v roce 1994 penzijní připojištění se státním příspěvkem, a to zákonem č.42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, který nabyl účinnosti dnem 21. března 1994 **(41)**.

Podle výše zmíněného zákona se penzijním připojištěním rozumí shromažďování peněžních prostředků od účastníků, nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek penzijního připojištění. Penzijní připojištění se státním příspěvkem smějí provázet pouze penzijní fondy **(42)**.

Penzijní připojištění je založeno na občanském (individualistickém) principu. Pro penzijní připojištění v České republice jsou charakteristické tyto zásady:

Dobrovolnost – připojištění se zakládá smluvně na základě dobrovolného rozhodnutí se souhlasem obou stran.

Přenositelnost – účastník připojištění může kdykoliv změnit penzijní fond a své peněžní prostředky převést do penzijního připojištění u jiného penzijního fondu.

Dlouhodobost – dlouhodobé uložení peněžních prostředků do penzijního fondu a jejich zhodnocení po určité relativně dlouhé době, která je vymezena zpravidla dosažením určitého věku nebo placením příspěvků po určitou dobu.

Bezpečnost – účastí státu v podobě povolovacího řízení při vzniku penzijního fondu, stanovení zákonných pravidel pro hospodaření penzijních fondů. Stát však neručí za závazky penzijních fondů a negarantuje individuální nároky účastníků penzijního připojištění.

Finanční podpora státu – prostřednictvím státních příspěvků a dále prostřednictvím daňových úlev.

Účast třetích osob – za účastníka mohou platit příspěvky s jeho souhlasem, oprávněným z penzijního připojištění však je pouze účastník. Touto třetí osobou může být i zaměstnavatel účastníka, který může příspěvky, které platí za své zaměstnance, zahrnout do určité výše do svých výdajů pro účely daně z příjmu **(36, 41)**.

Penzijní připojištění v České republice představuje specifický systém, který se neuplatňuje v jiných zemích. Penzijní připojištění má soukromoprávní charakter, neboť základem je smlouva, jejíž obsah, jakož i vztahy mezi účastníky, se řídí dohodou smluvních stran. Připojištění má však současně i veřejnoprávní rysy, neboť smluvní volnost je regulována řadou kogentních ustanovení zákona o penzijním připojištění a vznik a činnost penzijních fondů podléhá širokému státnímu doзору. Aktivity penzijních fondů jsou dále podrobně upraveny zákonem o penzijním připojištění (41).

Penzijní fond je právnickou osobu se sídlem na území České republiky, lze ho založit pouze ve formě akciové společnosti. Penzijní fond má jednoznačně vymezený předmět činnosti, jeho vznik je vázán na povolení ministerstva financí (42).

Podle zákona o penzijním připojištění se účastníkem penzijního připojištění může stát každá fyzická osoba, která je starší 18 let a má trvalý pobyt na území České republiky. Podmínkou účasti na penzijním připojištění není ani účast na důchodovém pojištění, ani trvání zaměstnání. Od 1. 5. 2004 se účastníkem může stát také osoba s bydlištěm na území jiného členského státu Evropské unie, pokud je účastna důchodového pojištění nebo veřejného zdravotního pojištění v České republice. Zákon o penzijním připojištění nepřipouští platit příspěvky na penzijní připojištění u více penzijních fondů, neboť vychází ze zásady, že každý účastník má nárok jen na jeden státní příspěvek (41).

Pro provádění penzijního připojištění má zvláštní význam penzijní plán. Zákon o penzijním připojištění rozlišuje dva druhy penzijních plánů, a to příspěvkový penzijní plán a dávkový penzijní plán. Penzijní plán je sestavován jako příspěvkový, jestliže v něm výše penze závisí na úhrnu příspěvků zaplacených ve prospěch účastníka penzijního připojištění, podílu účastníka na výnosech hospodaření penzijního fondu a věku, od kterého se poskytuje penze. Podle dávkového penzijního plánu může být stanovena pouze invalidní penze. Dávkový penzijní plán znamená, že výše penze je určena předem, nezávisí přímo na výši zaplacených příspěvků (41).

Dávky, které lze účastníkům připojištění poskytovat, jsou následující: *penze, jednorázové vyrovnání a odbytné* (42).

Pokud jde o druhy penzí, z penzijního připojištění lze poskytovat penze starobní, invalidní, výluhové a pozůstalostní. Co se týče nároku na starobní penzi, základní podmínkou je dosažení věku stanoveného penzijním plánem, který nemůže být nižší než 60 let a musí být stejný pro ženy i muže. V případě, že je stanovena doba placení příspěvků, činí tato doba nejméně 60 kalendářních měsíců, pojištěná doba nesmí být přitom delší než 120 měsíců. Výše penze se stanoví v penzijním plánu podle pojistně matematických metod s přihlédnutím k výnosům hospodaření penzijního fondu **(41)**.

Odbytné náleží účastníku penzijního připojištění, který zaplatil příspěvky na penzijní připojištění alespoň 12 kalendářních měsíců a jehož penzijní připojištění zaniklo, nebo fyzické osobě určené účastníkem ve smlouvě o penzijním připojištění, pokud účastník zemřel. Penzijní připojištění musí trvat alespoň 12 kalendářních měsíců. Výše odbytného se stanoví jako úhrn příspěvků zaplacených účastníkem a podílu na výnosech hospodaření penzijního fondu odpovídajícího výši jím zaplacených příspěvků **(41)**.

Účastník penzijního připojištění je povinen platit na své penzijní připojištění penzijnímu fondu příspěvky. Výše příspěvků se stanoví za kalendářní měsíc a nesmí být nižší, než je částka zakládající nárok na státní příspěvek, a to 100 Kč měsíčně. Maximální částku zákon nestanoví. Výše státního příspěvku je odstupňována podle výše příspěvku účastníka. Maximální státní příspěvek činí 150 Kč měsíčně a náleží v případě, že příspěvek účastníka činí 500 Kč a výše. V případě, že zaměstnavatel platí za zaměstnance příspěvek nebo jeho část, neposkytuje se státní příspěvek na tu částku, kterou platí zaměstnavatel. Od zdaňovacího období roku 2000 platí daňové zvýhodnění účastníků penzijního připojištění. Podle zákona o daních z příjmů lze od základu daně z příjmů fyzických osob ve zdaňovacím období odečíst platbu příspěvků zaplacených poplatníkem na své penzijní připojištění – částka, kterou lze takto odečíst se rovná úhrnu příspěvků zaplacených na penzijní připojištění poplatníkem ve zdaňovacím období, sníženém o 6 000 Kč. Maximální částka, kterou lze takto odečíst za zdaňovací období, činí 12 000 Kč **(41, 42)**.

1.7. Důchodové pojištění a demografický vývoj

Důchodové pojištění je založeno, jak již jsem zmínila výše, na průběžném financování, proto finanční rovnováha tohoto systému v rozhodující míře závisí na poměru počtu důchodců a plátců příspěvků. Vzhledem k tomu, že nejvyšší podíl výdajů na důchodové pojištění tvoří výdaje na starobní důchody, je poměr počtu důchodců a plátců příspěvků předurčen především věkovým složením obyvatelstva. Vývoj věkové struktury obyvatelstva je v ČR, stejně jako ve všech vyspělých státech, poznamenán stárnutím obyvatelstva v důsledku stagnující nebo i snižující se fertility a prodlužování střední délky života **(31)**.

1.7.1. Demografické stárnutí a stáří

Stáří obyvatelstva je výsledkem procesu demografického stárnutí. Demografie jako nauka o obyvatelstvu zkoumá jeho složení a pohyb. Složení obyvatelstva je výsledkem jeho pohybu a dlouhodobých reprodukčních procesů. Významnou charakteristikou obyvatelstva je právě jeho věkové složení **(52)**.

Demografické stáří se měří podílem osob vyššího věku v populaci. Demografické stáří není totožné se stářím biologickým. Nejčastěji se za dolní hranici vyššího věku, tedy demografického stáří, bere věk 60 nebo 65 let. Dolní hranice stáří se historicky posouvá k vyšším věkovým skupinám. Příčinou toho jsou příznivější socioekonomické podmínky a vědeckotechnický rozvoj, umožňující plnější rozvoj potenciálu zdraví, snižování úmrtnosti, prodlužování střední délky života a snižování nemocnosti a nesoběstačnosti. To vše přispívá i k prodlužování pracovní aktivity a posunu věku pro odchod do starobního důchodu **(52)**.

Demografické stárnutí společnosti, které od poloviny 20. století postihuje ve větší či menší míře všechny země, se v současnosti stává jedním z celosvětových problémů. Podle dlouhodobých prognóz budoucího vývoje celkového počtu a pohlavní a věkové struktury obyvatelstva bude podíl starších osob v populaci stále narůstat. O starých lidech a jejich zvyšujícím se počtu se v západních společnostech často hovoří jako o

sociálním problému, především v souvislosti s důchodovým systémem a s růstem nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči (34).

Pojem stárnutí je třeba rozlišovat na úrovni jednotlivce a populace.

- U **jednotlivce** znamená stárnutí biologický proces, kterým je organismus modifikován od narození do smrti, jednoduše chápáno, je to zvyšování věku jednotlivce. Výraz "biologický věk" poukazuje na objektivní stav fyzického vývoje či degenerace. Jinými slovy, stárnutí lidského organismu je permanentní a omládnutí není možné.
- **Stárnutí v demografickém smyslu** se naopak týká celé populace a oproti jednotlivci může stárnoucí populace omládnout zvýšením podílu mladých věkových skupin. K demografickému stárnutí dochází v důsledku změn v charakteru demografické reprodukce a mění se při něm zastoupení dětské a postreprodukční složky v populaci. Může být vyvoláno dvěma faktory. Prvním je relativní zpomalení růstu mladších věkových skupin, které je většinou výsledkem poklesu úrovně plodnosti a porodnosti. Tento typ stárnutí se nazývá "stárnutí v základně věkové pyramidy". Druhým faktorem je zrychlení růstu počtu osob ve starším věku, které je důsledkem rychlejšího snižování měr úmrtnosti ve vyšším věku. To vede k prodlužování naděje dožití a tím k častějšímu dožívání se vyššího a vysokého věku. V tomto případě jde o typ "stárnutí ve vrcholu věkové pyramidy". Obvykle však oba uvedené typy probíhají současně (34, 52).

Z hlediska demografického můžeme rozeznávat stárnutí absolutní a relativní. Absolutní stárnutí je charakterizováno zvyšováním počtu starých lidí v populaci. Relativní stárnutí znamená zvyšování podílu (procenta) starých lidí v populaci. Mluví-li se obecně o demografickém stárnutí, má se tím zpravidla na mysli stárnutí relativní. Absolutní stárnutí je výsledkem snižování úmrtnosti a prodlužování střední délky života. Relativní stárnutí je výsledkem jak snižování úmrtnosti, tak především snižováním porodnosti. K relativnímu stárnutí může docházet i při početním úbytku starých lidí při značném snížení zastoupení generace dětí v celkové populaci (52).

Demografické stárnutí můžeme měřit i různými indexy stáří, které udávají nejčastěji poměr koprodukční složky obyvatelstva k dětské složce **(52)**.

Nejnámější jsou stupnice demografického stáří podle E. Rosseta a podle klasifikace Organizace spojených národů (dále jen OSN), které znázorňuje následující tabulka:

Tabulka 3. *Stupnice demografického stáří*

E. Rosset:	OSN: (podíl 65letých a starších)
1. do 8% - demografické mládí	1. do 4% - mladé obyvatelstvo
2. 8-10% - první předpolí stáří	2. 4-7% - zralé obyvatelstvo
3. 10-12% - vlastní předpolí stáří	3. 7% a více – staré obyvatelstvo
4. 12% a více: demografické stáří	

Zdroj: Demografické informační centrum

Podle stupně stáří populace můžeme hodnotit i společenské a ekonomické důsledky stárnutí obyvatelstva. Nejnověji se uvádí, že dosáhne-li podíl osob starších 65 let 12% v celkové populaci, je nutno se zabývat v celostátním měřítku systémem péče o staré občany jako součástí zdravotní a sociální politiky a při 14% a více se tato péče stává základním problémem zdravotnictví **(52)**.

Z důvodu vyšší úrovně úmrtnosti u mužů než u žen početně převažují ve starším věku ženy nad muži stejné věkové kategorie. S věkem tato převaha výrazně narůstá. Zatímco při narození je početní stav mužů větší než početní stav žen, tj. na 100 žen připadá zhruba 106 mužů, ve věkové skupině 60-69 let připadalo v roce 2003 na 100 mužů 119 žen, ve věkové skupině 70-79 let 157 žen a ve věkové skupině 80 a více let to byl už více než dvojnásobek, tj. 232 žen na 100 mužů **(34)**.

1.7.1.1. Vývoj demografického stárnutí

Demografické stárnutí je proces, jak jsem již uvedla, při němž se postupně mění věková struktura obyvatelstva takovým způsobem, že se zvyšuje podíl osob starších 60

let a snižuje se podíl osob mladších 15 let, tj. starší věkové skupiny rostou početně relativně rychleji než populace jako celek **(25)**.

Tabulka 4. *Složení obyvatelstva podle hlavních věkových skupin, ČR, 1991-2003 (v %)*

Věk	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03
0-14	21,1	20,6	20	19,5	18,8	18,3	17,9	17,4	17	16,6	16,2	15,7	15,4
15-59	61,1	61,6	62	62,5	63,2	63,7	64,1	64,6	64,9	65,2	65,4	65,5	65,5
60+	17,8	17,8	18	18	18	18	18	18	18,1	18,2	18,4	18,8	19,1

Zdroj: Demografické informační centrum

Z tabulky 4., která vyjadřuje podíly hlavních věkových skupin z úhrnu obyvatelstva v České republice v průběhu let 1991 až 2003, je patrné neustálé snižování procentuálního zastoupení dětské složky (tj. osob mladších 15 let) v populaci v důsledku poklesu porodnosti, což přispívá k výraznému stárnutí naší populace. V roce 1997 u nás poprvé došlo k převaze populace starší 60 let nad dětskou složkou populace a tato převaha se od té doby stále zvětšuje. Podíl osob starších 60 let se sice od roku 1991 zvýšil jen o 1,3 %, ovšem při stávajícím trendu nízké porodnosti a zvyšující se naději dožití můžeme nárůst i nadále očekávat. Kromě toho se nejenže do budoucna výrazně zvýší počet osob v důchodovém věku, ale zároveň se změní i věková skladba starší populace: vzroste podíl osob starších 80 let, tedy těch, u kterých lze předpokládat vyšší potřebnost sociální a zdravotní péče. K poklesu dětské složky došlo mezi lety 1991 a 2003 velmi výrazně, z 21,1 % na 15,4 % **(33)**.

Proces demografického stárnutí lze charakterizovat pomocí indexu stáří, indexů závislosti a indexu ekonomického zatížení:

- **Index stáří** vyjadřuje, kolik je v populaci obyvatel ve věku 60 let a více na 100 dětí ve věku 0-14 let.
- **Index závislosti I** vyjadřuje počet dětí ve věku 0-14 let na 100 osob ve věku 15-59 let.
- **Index závislosti II** udává počet osob ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 15-59 let.

- **Index ekonomického zatížení** znázorňuje počet dětí ve věku 0-14 let a počet obyvatel ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 15-59 let **(25)**.

V následující tabulce tyto ukazatele zřetelně vystihují demografické stárnutí populace České republiky v průběhu devadesátých let a na počátku 21. století. Pokles podílu dětské složky v populaci se jasně odráží ve vývoji indexu závislosti I. i indexu ekonomického zatížení (*V úvahu je nezbytné vzít fakt, že část osob v produktivním věku je nezaměstnaná nebo ekonomicky neaktivní: ekonomicky neaktivní muži jsou převážně v předčasném důchodu, u žen působí i další faktory, jako například dřívější bariéry pro účast žen v zaměstnání a jejich pečovatelské povinnosti. V důsledku toho je skutečný podíl závislých lidí, tj. poměr těch, kteří nejsou výdělečně činní, k ekonomicky činným, daleko vyšší než podíl vyjádřený indexy závislosti na obyvatelstvu v aktivním věku.*) Nejpatrnější změnu ovšem můžeme pozorovat u indexu stáří, který vzrostl z 84,4 osob ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 0-15 let v roce 1991 na 124,1 v roce 2003. Vysvětlením je zde opět pokles porodnosti a nárůst naděje dožití při narození **(33)**.

Tabulka 5. *Indexy zatížení produktivní složky obyvatelstva, ČR, 1991-2003*

	91	92	93	94	95	96	97	98	99	0	1	2	3
Index stáří	84,4	87	89,8	92,4	95,4	98,1	100,8	103,5	106,4	109,7	113,8	119,5	124,1
Index závislosti I	34,6	33,4	32,2	31,1	29,8	28,8	27,9	27	26,3	25,5	24,7	24	23,5
Index závislosti II	29,2	29,1	29	28,7	28,5	28,3	28,1	27,7	27,9	27,9	28,2	28,7	29,2
Index ek. zatížení	63,8	62,5	61,2	59,8	58,3	57,1	56	54,9	54,2	53,4	52,9	52,8	52,7

Zdroj: Demografické informační centrum

1.7.2. Současný stav a prognózy obyvatelstva ve světě a v České republice

V celosvětovém měřítku tempo růstu populace nad 65 let je v současné době x-krát vyšší než tempo růstu mladé generace do 20 let. Ve vyšším věku narůstá počet žen než mužů, zejména po 80. roce života **(2, 52)**.

Pro období po roce 2000 je charakteristické rychlejší tempo růstu demografického stárnutí v rozvojových zemích. Odhaduje se, že v roce 2020 ve srovnání s rokem 1996 vzroste světová populace nad 65 let o 82%, v rozvojových zemích až o 110% a v rozvinutých přibližně o 40%. Socioekonomické problémy související se stárnutím obyvatelstva budou narůstat i v rozvojových zemích **(52)**.

Sledujeme-li proces demografického stárnutí u nás od počátku 20. století, vidíme, že nejrychleji stárla naše populace v letech 1950-1970. Za 50 let (1900-1950) se na území ČR podíl osob nad 60 let zvýšil z 8,8% na 12,4%, za dalších 20 let se tento podíl zvýšil na 18,3% v roce 1970. Počet osob nad 65 let se zvýšil za období 1900-1950 zhruba o 212 tisíc a z období 1950-1970 o 455 tisíc **(52)**.

Analyzujeme-li vývoj stárnutí naší populace, lze říci, že populaci ČR můžeme z demografického hlediska považovat za starou již kolem roku 1950 **(10)**.

Po roce 1970 proces stárnutí naší populace až do roku 1990 vcelku stagnoval. Rychleji však probíhalo tzv. vnitřní stárnutí, kdy se zvyšoval podíl i počet osob nad 75 a nad 80 let života, což tehdy přinášelo zvětšování objemu potřeb zdravotní a sociální péče o staré občany. Po roce 1990 došlo v důsledku snižování úmrtnosti a především prudkého snižování porodnosti k rychlejšímu celkovému demografickému stárnutí, než se na počátku devadesátých let očekávalo **(52)**.

Věkovou strukturu naší starší populace ovlivňují nepravidelnosti ukazatelů reprodukčních procesů minulých generací **(52)**.

1.7.3. Projekce obyvatelstva ČR do roku 2065

Nejnovější projekce obyvatelstva České republiky z první poloviny roku 2009 je vypočítána až do roku 2065. Navazuje na výsledky sčítání lidu, domů a bytů z roku

2001 a vychází ze struktury obyvatelstva ČR k 1. 1. 2009. Při tomto censu byli do celkového počtu obyvatel kromě osob s trvalým nebo přechodným pobytem na území České republiky zahrnuti také cizinci s dlouhodobým pobytem (tj. s pobytem na základě víza nad 90 dnů podle zákona č. 326/1999 Sb.) a cizinci s azylem. Tato kategorie cizinců je následně uvažována i v běžné demografické statistice a každoročních bilancích obyvatelstva navazujících na sčítání (9).

Reprodukční chování obyvatelstva České republiky se po roce 1989 výrazně změnilo. Podstatným způsobem se snížila plodnost, poměrně rychlým tempem se začaly zlepšovat úmrtnostní poměry, zahrnutím cizinců s dlouhodobým pobytem do statistiky stěhování se významně změnila objem a struktura zahraniční migrace. Pokles počtu živě narozených z 128,4 tis. v roce 1989 na 92,8 tis. dětí v roce 2002 nastal navíc v období příznivého věkového složení potenciálních matek, neboť ve věku vysoké plodnosti byly ženy z početně silných populačních ročníků první poloviny sedmdesátých let. Rok 1995 byl historicky prvním rokem, v němž se za více než dvě století sledování narodilo na území České republiky méně než sto tisíc dětí. Úhrnná plodnost (průměrný počet dětí, které se narodí jedné ženě za celé její reprodukční období) klesla z 1,87 z roku 1989 až na minimum v roce 1999 – 1,13, v dalších třech letech se počet narozených dětí i úhrnná plodnost již mírně zvýšily. Závažným důsledkem výrazného poklesu porodnosti ale není až tak úbytek celkového počtu obyvatel, jako vytváření hlubokého zářezu ve věkovém složení populace, resp. výrazné zúžení základny věkové pyramidy (viz. Příloha č. 4). Protože je současná úroveň plodnosti obyvatelstva České republiky na velmi nízké úrovni (patří k úplně nejnižším v Evropě), je ve všech variantách očekáváno její zvýšení a následná stabilizace (9, 10).

Po dlouhých letech jen velmi pomalého zvyšování střední délky života se po roce 1989 významně zlepšily úmrtnostní poměry v české populaci, u mužů o něco výrazněji. Naděje dožití při narození vzrostla mezi roky 1989 a 2002 u mužů o 4 roky (z 68,1 na 72,1), u žen o 3,1 roku (ze 75,4 na 78,5 roku). Příznivé snížení kojenecké úmrtnosti z 10 na 4,1 promile „přispělo“ ke zvýšení naděje dožití zhruba o 0,4-0,5 roku. Prodloužení naděje dožití při narození bylo, kromě snížení kojenecké úmrtnosti, zejména důsledkem poklesu úmrtnosti starších osob, u mužů se významnou měrou podílelo ještě zlepšení ve

středním věku. I přes poměrně rychlé snižování intenzity úmrtnosti zůstává naděje dožití při narození v České republice stále o 3 - 3,5 roku za západoevropským průměrem. Úmrtnost v těchto zemích se stále zlepšuje, pokračování tohoto trendu je očekáváno i u nás, a to opět ve všech variantách projekce. Rozšířením statistiky migrace o cizince s dlouhodobým pobytem (v souladu s mezinárodními doporučeními) se změnil pohled na pohyb cizinců přes hranice České republiky. Objem stěhování je tak výrazně větší (tito cizinci tvoří v současnosti většinu všech stěhujících se osob), jiná je i jejich struktura podle pohlaví a věku – výrazně převažují muži a jedná se zejména o mladší osoby. I přes tuto změnu metodiky ale zůstává Česká republika stále imigrační zemí (určitou výjimkou byl rok 2001), s přírůstkem obyvatelstva zahraničním stěhováním počítá i tato projekce. Migrace je však nejobtížněji prognózovatelnou složkou populačního vývoje – vlivem vnějších podmínek (legislativa, celková situace v České republice a v potenciálních zdrojových zemích) je její vývoj jen velmi těžko předvídatelný. Proto je ve všech variantách po celé období výpočtu uvažováno konstantní migrační saldo (stejně jako v projekci OSN), jednotlivé varianty se liší pouze jeho výší (**2, 9, 10**).

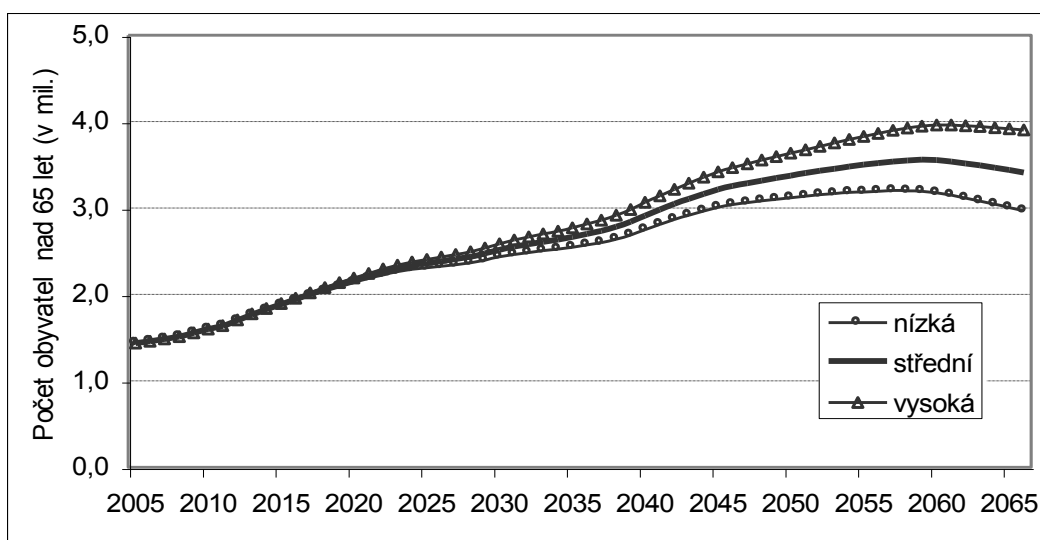
Vzhledem k prudkým změnám populačního vývoje obyvatelstva České republiky po roce 1989, které v západoevropských zemích probíhaly v minulosti podstatně déle, přistoupil Český statistický úřad v roce 1993 k pravidelnému dvouletému cyklu výpočtu populačních projekcí. Tento cyklus byl „narušen“ sčítáním lidu 2001 a zpracováním jeho výsledků. Nejnovější projekce byla zpracována ve třech variantách (nízká, střední a vysoká), lišících se scénáři očekávaného vývoje. Název variant odráží rozdíly v předpokládaném vývoji jednotlivých složek populačního vývoje: v nízké variantě bylo zakomponováno nejmenší očekávané zvýšení úrovně plodnosti, nejméně výrazné zlepšení úmrtnosti a nejnižší zisk zahraniční migrací, pro vysokou variantu to platilo obráceně. Střední varianta je považována a prezentována jako nejpravděpodobnější, nicméně výsledky je třeba interpretovat spíše ve smyslu vymezení očekávaného vývoje daného extrémními variantami. Horizont projekce byl ve všech výpočtech rok 2065. Projekce má za cíl nastínit směr budoucího populačního vývoje České republiky a ukázat změny ve věkovém složení, které jsou neodvratitelné a které budou velmi

výrazné. Projekce však pochopitelně nemůže předvídat náhlé působení vnějších vlivů, které mohou mít z krátkodobého hlediska silné důsledky, např. hluboké ekonomické krize, výrazné změny v systému sociálních opatření či epidemie nemocí, které mohou ovlivnit úroveň úmrtnosti (10).

1.7.3.1. Věková struktura populace

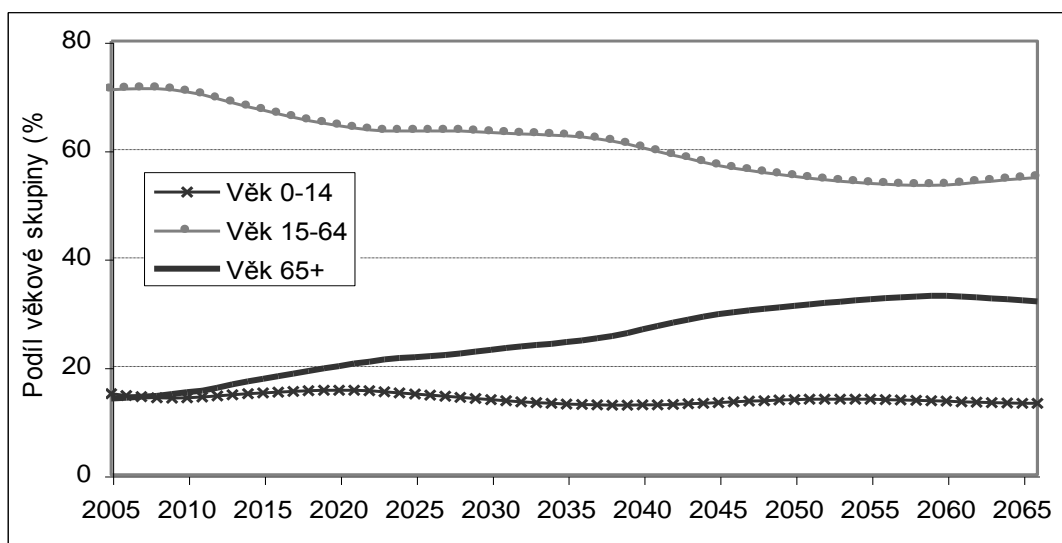
Ve všech variantách projekce dojde do roku 2065 k výraznému růstu podílu osob starších 65 let, a to až na jednu třetinu populace. Absolutně jejich počet vzroste ze současných 1,56 mil. na 3-4 mil. osob (v závislosti na variantě projekce). Na významu přitom budou nabývat zejména nejstarší věkové skupiny. Vývoj počtu osob starších 65 let znázorňuje Graf 1., vývoj podílů věkových skupin dle střední – nejpravděpodobnější varianty Graf 2. (10).

Graf 1. Počet osob starších 65 let

Zdroj: ČSÚ

Graf 2. Podíly věkových skupin, střední varianta

Zdroj: ČSÚ

Podíl dětské složky naopak v horizontu projekce poklesne, resp. bude stagnovat (ve vysoké variantě). Rozdíly mezi variantami projekce budou výraznější ve druhé půli projekčního období (10).

Počínaje rokem 2006 v České republice početně převažují osoby starší 65 let nad dětmi ve věku 0 až 14 let. Poměr těchto dvou složek populace, tzv. index stárí, i nadále výrazně poroste. V polovině 20. let 21. století překročí hranici 150 seniorů na 100 dětí, na sklonku 30. let hranici 200 (10).

Nevyhnutelný je také trend zvyšujícího se indexu ekonomického zatížení, porovnávající počet osob v ekonomicky neaktivním věku (v následující tabulce zahrnující věk 0-19 let a 65+ let, označen "B") a v ekonomicky aktivním věku (20-64 let), který podle všech variant směřuje k hodnotě 100, tedy k početnímu vyrovnání obou skupin (10).

Tabulka 6. Charakteristiky věkového složení (k 1.1.)

Rok	Průměrný věk			Index stáří			Index ek. zatížení B		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008	40,3	40,3	40,3	102	102	102	54	54	54
2009	40,5	40,5	40,5	105	105	105	54	54	54
2010	40,7	40,6	40,6	107	107	107	55	55	54
2020	42,8	42,7	42,6	131	129	126	67	67	67
2030	45,4	45,2	44,8	175	167	159	72	73	73
2040	47,7	47,0	46,6	222	208	195	78	80	80
2050	48,5	47,9	47,3	246	225	208	95	97	97
2065	49,9	49,0	48,4	278	244	225	98	101	103

Zdroj: ČSÚ

Průměrný věk populace ČR činil k 1. 1. 2009 celkem 40,5 let. V nízké variantě projekce je pro počátek roku 2066 očekáván na hranici 50 let, ve vysoké téměř o dva roky níže (48,4 let). Střední varianta zaznamenává k 1. 1. 2066 průměrný věk populace ČR na úrovni 49,0 let (muži 47,8 a ženy 50,2 let) **(10)**. Grafické znázornění projekce je uvedeno v Příloze č. 3.

Souhrnně projekce předpokládá zvýšení úrovně plodnosti, zlepšení úmrtnostních poměrů a migrační atraktivitu v České republice.

Celkový počet obyvatel (vč. cizinců s dlouhodobým pobytem) bude na počátku roku 2066 podle střední varianty projekce mírně vyšší než dnes. Výši reálného růstu ovlivní zahraniční migrace, přirozenou měnou bude česká populace zhruba od 20. let 21. století ubývat **(9, 10)**.

Obyvatelstvo ČR výrazně zestárne, jedna třetina osob bude starší 65 let, jejich zastoupení se více jak zdvojnásobí.

Nejrychleji bude přibývat osob v nejvyšším věku, počet osob ve věku nad 85 let se podle střední varianty do roku 2066 zvýší na 7,5 násobek.

Ani masivnější imigrace trend stárnutí populace nezvrátí.

Početně se vyrovná velikost kategorie osob v ekonomicky aktivním a neaktivním věku **(10)**.

1.8. Důsledky stárnutí obyvatelstva

Stárnutí obyvatelstva jako přirozený výsledek sociálně ekonomického a demografického vývoje přináší řadu důsledků pro společnost i jednotlivce.

Důsledky stárnutí lze rozdělit na:

- I. ekonomické
- II. sociálně zdravotní
- III. sociologické a sociálně psychologické
- IV. osobní (životní problémy starých lidí) **(52)**.

1.8.1. Ekonomické důsledky

Mezi nejdůležitější ekonomické důsledky stárnutí obyvatelstva patří: nezbytnost tvorby vyššího hrubého domácího produktu při relativně nižším podílu ekonomicky aktivního obyvatelstva, zvyšování výdajů na sociální zabezpečení (důchody, sociální podporu a pomoc, sociální péči), zvyšování výdajů na zdravotní péči vzhledem k podstatně vyššímu objemu zdravotních potřeb a spotřeby zdravotní péče ve vyšším věku. Důchodové zabezpečení přitom tvoří největší podíl sociálních nákladů. Prognózy nutí jednotlivé země ke zvažování různých postupů při reformách důchodového zabezpečení. Existují v podstatě dvě cesty, jak zajišťovat potřebné kvantum finančních prostředků: 1. zvyšování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu a za 2. rozložení financování důchodového zabezpečení mezi více opěrných bodů (pilířů). Zpravidla se obě tyto cesty kombinují **(30, 52)**.

1.8.2. Sociálně zdravotní důsledky

Sociálně zdravotní důsledky stárnutí obyvatelstva vyplývají především z vyšší nemocnosti starších a starých lidí, ze zvýšené potřeby zdravotní a sociální péče a ze zvýšení spotřeby zdravotní a sociální péče. Nejzávažnějším důsledkem nemocnosti ve

vyšším věku je snížení soběstačnosti, závislost na péči druhé osoby, čímž dochází ke snižování kvality života starého člověka (38, 52).

1.8.3. Sociologické a sociálně psychologické důsledky

Tyto důsledky jsou dány především měnicími se postoji a chováním obyvatelstva, zejména pak mladší generace, změnami v charakteru rodiny (z vícegenerační na jednogeraciční), změnami v charakteru ekonomické aktivity a možnostech pracovní aktivity ve vyšším věku, změnami v charakteru bydlení (větší podíl samostatně bydlících manželských párů a osamělých starých osob), změnami ve vzdělanosti, životní a kulturní úrovni (zvyšování úrovně). Důsledkem těchto jevů je potřeba vytvářet příznivou společenskou atmosféru a příznivé politické klima. Dále také potřeba výchovy k úctě ke starým lidem, aktivní přípravy na stáří, zabezpečení právních jistot a větší sociální integrace (52).

1.8.4. Osobní důsledky stárnutí a stáří, životní problémy starých lidí

Sem patří především snížení a ztráta soběstačnosti, zhoršující se zdravotní stav, potřeba zajištění přiměřených finančních prostředků, problémy spojené s úpravou životního programu, zabezpečení adekvátního bydlení, zabezpečení správné výživy, otázky všestranné aktivity, problémy psychologické, otázky využívání volného času. Kardinálním problémem v životě starých lidí je jejich soběstačnost a osamělost. Gerontologická prevence usiluje o předcházení vzniku závislosti a o udržení starého člověka co nejdéle v jeho domácím prostředí, je zaměřena na zvyšování kvality života, na prodlužování zdravého, aktivního a soběstačného života, zkracování období postižení soběstačnosti na nejmenší míru a na oddálení případné závislosti až do nejvyšších věkových skupin (25, 52).

2. Cíl práce

Cílem práce je:

1. Na základě rozhovorů se zaměstnanci okresních správ sociálního zabezpečení definovat klady a zápory účinné právní úpravy důchodového pojištění v souvislosti s demografickým vývojem v České republice.

2. Zjistit názory laické veřejnosti na systém důchodového pojištění a porovnat je s názory odborníků – zaměstnanců okresních správ sociálního zabezpečení.

3. Metodika

3.1. Použité metody a techniky sběru dat

K naplnění stanovených cílů práce byl proveden kvalitativní výzkum, metoda dotazování, technika polořízeného otevřeného rozhovoru.

Polostandardizovaný rozhovor s otevřenými, nebo polootevřenými otázkami umožňuje respondentovi volně odpovídat na tazatelovy otázky týkající se předmětu výzkumu. Respondent není omezován ve výpovědi, tazatel vede rozhovor za účelem získání podstatných informací (19).

Otázky pokládané respondentům byly zaměřeny na zjištění názoru na účinnou právní úpravu a změny, které vstoupily v účinnost 1. 1. 2010. Byly formulovány stručně a tak, aby vystihovaly podstatu a dotkly se všech důležitých skutečností vyplývajících ze zákona, včetně souhrnného hodnocení současné právní úpravy. Otázky byly voleny na základě prostudované literatury a zkušeností získaných praxí v rámci Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity.

Otázky pro laickou veřejnost vycházely z otázek pro odborníky, některé však pro svou specifickou použitelnost nebyly, nebo byly přeformulovány a zkonkretizovány.

Respondenti z řad odborníků byli nejprve seznámeni s cílem diplomové práce a otázkami elektronickou formou. Považovala jsem totiž za vhodné, aby si odpovědi mohli předem připravit a rozhodnout, zda budou ochotni odpovědět, a následně po projevení jejich zájmu byl s nimi veden rozhovor. Rozhovory byly zapsány na záznamový arch a následně byl proveden přepis nejdůležitějších získaných fakt.

3.2. Charakteristika zkoumaného souboru

První zkoumaný soubor tvořilo jedenáct zaměstnanců okresních práv sociálního zabezpečení, kteří byli současně cílovou dotazovanou skupinou. Jednalo se o vedoucí pracovníky jednotlivých důchodových oddělení z osmi různých krajů ČR, a to krajů Jihočeského, Vysočiny, Jihomoravského, Karlovarského, Královéhradeckého, Moravskoslezského, Pardubického a Zlínského. Jednotlivé kraje i pracovníci byli vybráni náhodně. Mezi respondenty bylo 10 žen a 1 muž. Všem dotázaným bylo položeno 19 stejných otázek. Zkušenosti respondentů s důchodovým systémem se ukázaly poměrně rozmanité - jako nejkratší dobu uvedl jeden respondent 3 roky, dva respondenti 5 let, ostatní přes 10 let – 2 respondenti 12 let, 1 dotázaný 15 let, 3 respondenti 19 let, nejvíce poté 25 a 35 let.

Celkem jsem oslovila 38 pracovníků, velká část z nich ale nebyla ochotna odpovídat, a to z důvodu nedostatku času či na doporučení vedení.

Druhý zkoumaný soubor tvořilo 11 ekonomicky aktivních obyvatel (7 v zaměstnaneckém poměru a 4 podnikatelé) z Jihočeského, Středočeského a Jihomoravského kraje. Mezi respondenty z laické veřejnosti bylo 6 žen a 5 mužů. Všichni respondenti byli v produktivním věku. 5 z respondentů bylo ve věku do 30 let, 3 respondenti do 40 let, 1 do 50 let a dva přes 50. Nejvíce z nich (celkem 6) dosáhlo vysokoškolského vzdělání a 5 úplného středního vzdělání. Charakteristika otázek kladla velké nároky na respondenty a jejich znalosti a orientaci v důchodovém systému.

Každému respondentovi z laické veřejnosti jsem položila 15 otázek.

Rozhovory s odborníky i laickou veřejností jsem uskutečnila v měsíci březnu a dubnu roku 2010 buď osobně, nebo telefonickou formou.

Pro účely práce nebyla podstatná totožnost dotazovaných, a proto byla zachována jejich anonymita, což bylo zároveň podmínkou poskytnutí odpovědí na kladené otázky.

3.3. Otázky pokládané respondentům

3.3.1. Otázky pro odborníky

- 1) Od 1. 1. 2010 došlo k významným změnám v oblasti důchodového pojištění. Jaký je váš názor na zvýšení důchodového věku? Je podle Vás únosné, aby se tato hranice ještě zvyšovala? Pokud ano, jaká by měla být?
- 2) Domníváte se, že osoby ve věku blízkém důchodovému mají problémy s uplatněním na trhu práce a pokud ano, z jakého důvodu?
- 3) Jednou ze změn platnou od 1. 1. 2010 je prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod na 35 let. Domníváte se, že tato změna způsobí snížení počtu přiznaných starobních důchodů? Bude problematické tuto potřebnou dobu pojištění získat?
- 4) Považujete za pozitivní změnu, podle které se do náhradních dob pojištění od 1. 1. 2010 nepočítá studium na střední, vyšší odborné škole nebo vysoké škole po dosažení 18 let věku nebo nikoliv a proč?
- 5) Jaký je váš názor na případné zavedení povinného důchodového připojištění?
- 6) Domníváte se, že případná propopulační opatření mohou významnou měrou ovlivnit demografickou strukturu obyvatelstva v České republice?
- 7) Myslíte si, že by měla existovat možnost, aby se fyzická osoba mohla vyvázat z povinného důchodového pojištění (tj. neplatit pojistné v případech, ve kterých dnes platit musí, v důsledku čehož by jí nevznikl nárok na státní důchod) a zajistit se na stáří vlastními prostředky? Pokud ano, tak z jakých důvodů?
- 8) Máte nějaký vlastní nápad, jak řešit zajištění dostatečných zdrojů pro financování důchodového systému budoucích generací?
- 9) Domníváte se, že finanční zajištění v důchodovém věku budoucích generací nebude dostatečné?
- 10) Domníváte se, že současné nastavení míry tzv. zásluhovosti při výpočtu výše starobního důchodu je vyhovující? Byl/ byla byste případně pro větší/menší diferenciaci ve výši důchodů a proč?

- 11) Souhlasíte se současnou právní úpravou, která umožňuje pobírat starobní důchod současně s příjmem ze zaměstnání/ze samostatné výdělečné činnosti?
- 12) Osoba může být dobrovolně účastna důchodového pojištění bez kvalifikovaných důvodů maximálně 10 let. Myslíte si, že by tato doba mohla být delší? Například i vzhledem k prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na důchod?
- 13) Maximální výše státního příspěvku u penzijního připojištění je 150 Kč měsíčně v případě, že příspěvek účastníka činí 500 Kč a více. Je podle Vašeho názoru tento státní příspěvek dostatečný? Proč?
- 14) Považujete systém důchodového pojištění za zbytečně komplikovaný, či jeho nastavení odpovídá širokému spektru situací, které řeší?
- 15) Máte nějaké další názory, připomínky?
- 16) Je podle Vašeho názoru, současná výše pojistného na důchodové pojištění optimální, nebo by bylo vhodné jeho zvýšení/snížení a proč?
- 17) Považujete nastavení valorizačního mechanismu důchodů za dostatečné?
- 18) Považujete za správné, vzhledem k posunutí věkové hranice pro odchod do důchodu, také posun věkové hranice pro vznik nároku na vdovský a vdovecký důchod?
- 19) Změnou zákona se nově nerozlišuje plný a částečný invalidní důchod, ale tři stupně invalidity. Důvodem přeměny je odstranění současné nerovnováhy. Myslíte si, že tato změna povede k tomuto zamýšlenému cíli či nikoliv?

3.3.2. Otázky pro laickou veřejnost

- I. Od 1. 1. 2010 došlo k významným změnám v oblasti důchodového pojištění. Jednou ze změn je úprava důchodového věku, jehož hranice se posouvá až na 65 let pro muže, bezdětné ženy a nově i ženy s 1 dítětem. Jaký je váš názor na toto zvýšení důchodového věku? Je pro Vás osobně únosné, aby hranice 65 let byla ještě posunuta výše?
- II. Domníváte se, že osoby ve věku blízkém důchodovému mají problémy s uplatněním na trhu práce a pokud ano, z jakého důvodu?
- III. Pro vznik nároku na starobní důchod bude potřeba získat 35 let pojištění místo dosavadních 25 let. Domníváte se, že bude problematické tuto potřebnou dobu pojištění získat?
- IV. Od 1. 1. 2010 se do náhradních dob pojištění (tzn. dob, za které se neplatí pojištění, například doba osobní péče o dítě ve věku do 4 let) již nepočítá studium na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole po dosažení 18 let věku. Považujete tuto změnu za pozitivní nebo nikoliv a proč?
- V. Jaký je váš názor na případné zavedení povinného důchodového připojištění?
- VI. Domníváte se, že případná propopulační opatření (například prodloužení mateřské dovolené, zvýšení porodného, jiné výhody pro rodiny s dětmi) mohou mít významný vliv na věkové složení obyvatelstva v České republice?
- VII. Myslíte si, že by měla existovat možnost, aby se fyzická osoba mohla vyvázat z povinného důchodového pojištění (tj. neplatit pojistné v případech, ve kterých dnes platit musí, v důsledku čehož by jí nevznikl nárok na státní důchod) a zajistit se na stáří vlastními prostředky? Pokud ano, tak z jakých důvodů?
- VIII. Máte nějaký vlastní nápad, jak řešit zajištění dostatečných zdrojů pro financování důchodového systému budoucích generací?
- IX. Máte obavy, že Vaše finanční zajištění v důchodu nebude dostatečné?
- X. Domníváte se, že současné nastavení míry tzv. zásluhovosti při výpočtu výše starobního důchodu je vyhovující? Byl/ byla byste případně pro větší/menší diferenciaci ve výši důchodů a proč?

- XI. Souhlasíte se současnou právní úpravou, která umožňuje pobírat starobní důchod současně s příjmem ze zaměstnání/ze samostatné výdělečné činnosti?
- XII. Osoba může být dobrovolně účastna důchodového pojištění bez kvalifikovaných důvodů (těmi jsou například doba evidence na úřadu práce bez nároku na výplatu dávek v nezaměstnanosti, studium po 18 roce věku apod.) maximálně 10 let. Myslíte si, že by tato doba mohla být delší, například i vzhledem k prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na důchod?
- XIII. Maximální výše státního příspěvku u penzijního připojištění je 150 Kč měsíčně v případě, že příspěvek účastníka činí 500 Kč a více. Je podle Vašeho názoru tento státní příspěvek dostatečný? Proč?
- XIV. Považujete systém důchodového pojištění za zbytečně komplikovaný, či jeho nastavení odpovídá širokému spektru situací, které řeší?
- XV. Máte nějaké další názory, připomínky?

4. Výsledky

4.1. Odpovědi odborníků

Otázka 1.

Na otázku 1., kterou jsem se ptala na názor na zvýšení důchodového věku, respondenti odpověděli, že se domnívají, že by bylo vhodné sjednotit nebo alespoň přiblížit odchod do důchodu ve všech státech EU.

Celkem 8 respondentů se zvýšením důchodového věku souhlasí, další zvyšování však již nepovažují za únosné. Případné další zvyšování způsobí problém hlavně u dělnických profesí, ve kterých jsou občané již v 60 letech vyčerpaní, klesá produktivita práce. Zároveň se zvýší nemocnost, bude více žadatelů o invalidní důchody. Pozitivně byla tato změna hodnocena z hlediska zvyšování věku dožití, prodlužování pracovní aktivity osob obecně – mnoho starobních důchodců dále zůstává pracovně aktivních. Posun věkové hranice pro odchody do důchodu je přirozenou reakcí na současný stav naší ekonomiky.

Otázka 2.

Druhou otázkou jsem se ptala, zda osoby ve věku blízkém důchodovému mají problémy s uplatněním na trhu práce a všech 11 respondentů odpovědělo, že tyto problémy se objevují již dnes a do budoucna určitě budou, a to již u osob starších 50 let. Důvodem je především velký nárůst nezaměstnanosti, díky čemuž mají firmy větší možnost výběru budoucích zaměstnanců. Starší osoby mají problém s naplněním požadavků výborného zraku, zručnosti, dojíždění. Mnoho jich má zdravotní problémy, nemají jazykové znalosti ani dostatečné znalosti s PC. Na trhu práce není dostatečná nabídka volných pracovních míst. 3 respondenti zmínili skutečnost, že zaměstnavatelé nechtějí platit starším zaměstnancům vyšší mzdu za odpracovaná léta a raději zaměstnají mladší. Celkem 4 respondenti uvedli také nižší fyzickou či duševní pružnost starších osob, horší učení se novým postupům.

Otázka 3.

Otázka 3. byla zaměřena na prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod. Celkem 8 respondentů se domnívá, že tato změna bude pro některé skupiny znamenat problém, především pro mladší ročníky. 3 z nich vyjádřili, že negativně na získávání doby pojištění zapůsobí skutečnost, že se do náhradních dob pojištění již nepočítá studium po 18 roce věku, kdy se celková doba pojištění zkracuje na pouhých možných 42 let. Zároveň 3 respondenti jsou toho názoru, že změna způsobí snížení počtu přizvaných důchodů. 5 respondentů se shodlo, že situace je ovlivněna především situací na trhu práce, úrovní nezaměstnanosti. Dle dvou respondentů je také problémem, že z doby evidence na úřadu práce se započítávají maximálně 3 roky mimo doby pobírání podpory v nezaměstnanosti či při rekvalifikaci (a to navíc pouze u osob starších 55 let, u ostatních pouhý jeden rok), tudíž dlouhodobá evidence na ÚP negativně ovlivní potřebnou dobu pojištění. Jeden respondent se domnívá, že důvodem nezískání potřebné doby pojištění je častá změna zaměstnání a neplacení sociálního pojištění.

Otázka 4.

Otázka 4. byla zaměřena na změnu, podle které se do náhradních dob pojištění již nepočítá studium na střední, vyšší odborné škole nebo vysoké škole po dosažení 18 let věku. 3 respondenti tuto změnu hodnotili negativně již v otázce předchozí. Celkem 10 respondentů tuto změnu za pozitivní nepovažuje, pouze jeden jí hodnotí kladně vzhledem k finančnímu propadu v systému důchodového pojištění. Jeden respondent zmínil, že existuje možnost dobrovolného pojištění. Podle třech respondentů je tato změna diskriminující pro lidi, kteří jsou chytří a studují, aby mohli něco této společnosti přinést, studenti jsou tímto potrestaní a výhodnější je tedy pracovat než studovat, tato změna je omezující. Dva respondenti se domnívají, že problém bude také u studentů, kteří po ukončení studia odjíždí do zahraničí, kde nejsou mnohdy pojištění, a kteří budou mít následně problémy se získáním potřebné doby pojištění pro nárok na starobní důchod.

Otázka 5.

Na otázku 5., kterou jsem se ptala respondentů na názor na případné zavedení povinného důchodového připojištění, celkem 5 respondentů odpovědělo, že je pro zavedení, 3 z nich pouze za 100% garance státu za vklady pojištěnců.

4 respondenti nedokázali jednoznačně odpovědět, zmiňují závislost na příjmu osob, okolnostech celého důchodového systému, například na určení o jaký systém pojištění půjde. Bude-li jako doposud pouze jedna varianta důchodového pojištění, zavedení povinného systému by v budoucnu zabránilo případům, kdy nárok na starobní důchod některým občanům nikdy nevznikne.

Jeden respondent by zavedl povinné důchodové pojištění – v menší výši než je dnes dobrovolné pojištění, ale povinné rozhodně ano jako je pojištění zdravotní. Jeden respondent navrhuje nestrhávat důchodové pojištění z platu, ale nechat na každém individuálně, jak se zajistí na stáří.

Jeden respondent si myslí, že ti co pracují, odvádějí dle zákona, a nevidí tedy důvod, proč by měli být povinně připojištěni. Jeden respondent této problematice doposud nevěnoval pozornost, ale je toho názoru, že bude problém pro osoby v případě nezaměstnanosti.

Otázka 6.

Na otázku 6., která byla zaměřena na propopulační opatření a jejich vliv na demografickou strukturu obyvatelstva v České republice, celkem 5 respondentů odpovědělo, že se domnívá, že případná opatření mohou mít vliv na demografickou strukturu obyvatelstva. Tento systém se osvědčil již v dřívějších letech, jako například za první republiky.

Dva respondenti na tuto otázku nedokázali jednoznačně odpovědět, nestudují populační a demografické křivky, tudíž se k otázce nevyjádřili.

Dle čtyř respondentů případná propopulační opatření významně neovlivní demografickou strukturu obyvatelstva v ČR a tím počet přispěvatelů do důchodového systému.

Otázka 7.

Otázkou 7. jsem se ptala, zda by měla existovat možnost, aby se fyzická osoba mohla vyvázat z povinného důchodového pojištění a zajistit se na stáří vlastními prostředky.

Pouze 4 respondenti se domnívají, že by tato možnost existovat měla, zajištění občané nemusí čerpat dávky důchodového systému. Nutné je stanovení pravidel, aby nebyla možnost čerpat dávky v případně špatné finanční situace. Jeden respondent jako důvod uvádí, že odvedené pojistné je rozpuštěno do státního rozpočtu, stát prostředky nevyužívá pouze pro důchodový systém, proč tedy platit, když peníze v systému nezůstávají. Dle jednoho respondenta v některých státech EU funguje možnost vrácení pojistného, pokud osoby nežadají žádnou důchodovou dávku, tato možnost by měla být i u nás. Částka by se měla vždy na konci roku zúčtovat a stát by ji vrátil v plné výši, jak byla odvedena.

7 respondentů s možností vyvázání se z povinného systému nesouhlasí, v rámci kolegiality budoucím generacím je potřeba tento trend přispívání do důchodových fondů udržet, je třeba, aby určitá garance důchodu zde byla. Neplacení pojistného má vliv na případné nepřiznání důchodové dávky, i na výši důchodu, bohužel dnes nikdo nepamatuje na to, že zestárne.

Otázka 8.

Otázkou 8. jsem zjišťovala vlastní nápady respondentů na řešení zajištění dostatečných zdrojů pro financování důchodového systému budoucích generací. Jeden respondent odpověděl, že je velmi složité, jedná se o běh na dlouhou trať. Vhodné je vzít si příklad ze států, kde systém alespoň trochu funguje a jeho zkušenosti převzít. V úvahu připadá klasický spořicí systém u banky se státní garancí. Podle dvou respondentů by pojistné na důchodové pojištění mělo zůstat pouze v důchodovém systému. Jeden respondent uvedl, že záleží na politickém spektru. Další respondent se domnívá, že každý pojištěnec by měl mít individuální důchodové konto, kam by se peníze vybrané na důchodové pojištění z jeho platů ukládaly a použity by byly při dosažení důchodového věku. Jeden respondent vyjádřil potřebu větší zásluhovosti,

méně zápočtů náhradních dob pojištění a výjimek pro některé skupiny obyvatel jako jsou například horníci. 5 respondentů žádný vlastní nápad nemělo.

Otázka 9.

Devátou otázkou jsem se zaměřila na zjištění názoru, zda finanční zajištění v důchodovém věku budoucích generací bude dostatečné či nikoliv.

Podle šesti respondentů dostatečné nebude, při stavu naší ekonomiky. Dva respondenti se domnívají, že záleží na důchodovém systému, který zde bude. Stát by se měl vždy o své občany postarat, alespoň do takové míry, aby dožili důstojného stáří. Jako jsem se setkala již v předchozí otázce, další respondent zmínil nutnost, aby pojistné vybrané na důchodové pojištění pokrývalo pouze systém důchodových dávek, nikoliv jako doposud, kdy bylo předmětem hrazení jiných státních schodků.

Dva respondenti si nejsou jisti, zda zajištění bude dostatečné a pouze jeden se domnívá, že dostatečné bude.

Otázka 10.

Na otázku 10., která se týkala nastavení míry tzv. zásluhovosti při výpočtu výše starobního důchodu a diferenciaci ve výši důchodů, 7 respondentů odpovědělo, že redukce osobního vyměřovacího základu pro stanovení výpočtového základu je velmi tvrdá a dochází tím k minimálním rozdílům ve výši důchodů, nejsou ohodnoceny osoby s vyššími příjmy. Poměr jejich celoživotních povinných odvodů a odraz na výši důchodu je dle jednoho respondenta považován až za směšný. Rozdíly by měly být větší.

Podle třech respondentů je současné nastavení systému dostačující, výpočet je nastaven správným způsobem. Jeden respondent považuje za poněkud složitý a nepřehledný výpočet důchodů, jinak míra je celkem v pořádku.

Otázka 11.

Na 11. otázku, která poukazovala na možnost pobírat starobní důchod současně s příjmem ze zaměstnání či samostatné výdělečné činnosti, celkem 9 respondentů

vyjádřilo nesouhlas se současným nastavením, a to především z důvodů vysoké míry nezaměstnanosti. Pracovní místa by měla být uvolněna mladým, kteří tak přicházejí o možnost zaměstnání, stejně jako osoby vedené v evidenci ÚP. Negativně je hodnoceno, že není nastaveno žádné omezení. Podle jednoho respondenta pro zaměstnavatele může být například problém ukončit pracovní poměr a takovému důchodcem.

Jeden z respondentů vyjádřil pochopení s tím, že si osoba v důchodovém věku potřebuje zvýšit svůj příjem a je nutné mít výdělečnou činnost, nezanedbatelné je i z psychologického hlediska.

Dva respondenti se současným nastavením souhlasí.

Otázka 12.

Otázka 12. se týkala dobrovolné účasti na důchodovém pojištění bez kvalifikovaných důvodů. 7 respondentů odpovědělo, že tato doba, která je v současné době ohraničena 10 lety, by měla být prodloužena. 3 z nich jsou dokonce pro neomezenou lhůtu, a to především z důvodu, že se jedná o příjem do státní pokladny, což je i vzhledem k prodloužení věkové hranice odchodu do důchodu více než vhodné.

3 respondenti si naopak nemyslí, že by prodloužení bylo vhodné, současné nastavení považují za dostatečné. Z nich dva respondenti upozornili na další možnosti, například dobrovolné důchodové připojištění (ze své praxe ani neznají případ, kdy by si osoba platila 10 let bez udání důvodu) s podle posledního je nutné chápat stát, který nemá zájem, aby si občané platili dlouhodobě důchodové pojištění bez toho, aby pro tento stát práci skutečně vykonávali a následně v budoucnu důchodovou dávku čerpali. Pokud by toto učinili všichni, naše ekonomika by zkolabovala. Dle jeho názoru je spíše než desetileté omezení problém, že si lidé nemohou dokoupit v rámci 10 let jakoukoliv chybějící dobu zpět.

Otázka 13.

Otázka 13. byla zaměřena na důchodové připojištění a výši státního příspěvku. Šest respondentů se domnívá, že výše státního příspěvku je dostatečná, a to i například oproti jiným možnostem spoření v ČR. Příspěvek státu je pouze motivační složka, nikoliv

základní nosný prostředek penzijního připojištění. Existují i daňové odpočty. Dle jednoho respondenta by mohli více přispívat zaměstnavatelé.

3 respondenti na otázku nedokázali odpovědět, jeden z nich z důvodu, že mu není zatím známa výše výplaty z penzijního připojištění.

Dle jednoho respondenta by měl být příspěvek vyšší, pokud si osoba platí více než 500 Kč.

Jeden respondent je pro zrušení příspěvku, pokud by do budoucna bylo penzijní připojištění povinné, pak státní příspěvek znovu zvážit. Poslední respondent vyjádřil obavy, zda si lidé vůbec budou moci ze svých platů důchodové připojištění dovolit.

Otázka 14.

Čtrnáctá otázka se týkala zjištění názoru na komplikovanost systému důchodového pojištění. Devět respondentů odpovědělo, že je zbytečně a velmi komplikovaný, z toho pro jednoho respondenta jeho nastavení neodpovídá širokému spektru situací, které řeší. Pro laika je nepřehledný, hlavně se změnami, které jsou stále složitější pro výpočet jak částek, tak nároků. Podle jednoho respondenta je komplikovanost dána délkou doby aktivního života člověka, která již dnes mnohdy obsahuje 50leté období, spektrum řešených situací je nepřehledné. Náročné je především pro pracovníky zabývající se agendou důchodového pojištění. Další respondent vyjádřil názor, že systém důchodového pojištění musí být komplikovaný právě proto, že musí zachytit a vyřešit vzniklé situace a i tak to u žádného zákona není definitivní.

Pouze dva respondenti jsou toho názoru, že je důchodový systém nastaven celkem správně.

Otázka 15.

Na otázku 15., ve které respondenti měli vyjádřit své další názory a připomínky, celkem 6 respondentů uvedlo, že žádné připomínky nemají. Jeden uvedl, že se mu spousta věcí v důchodovém systému nelíbí, ale bohužel je stejně nemůže ovlivnit. Jednomu respondentovi se nelíbí dodatečné dopočty dobrovolných 9. tříd. Podle dalšího respondenta je současný důchodový systém složitý, v určitých věcech i nespravedlivý -

za poctivou práci a pravidelné odvody jsou důchody pomalu stejně vysoké jako u lidí, kteří mají minimální výdělky, jsou vedeny na ÚP. U vdovských a vdoveckých důchodů je posunutí věkové hranice v neprospěch, protože budou důchody pobírat rok a pak už jim nárok nevznikne. Současné vdovy tyto důchody pobírají do konce života. Myslí si, že by podmínky měly být nastaveny v určitých věcech nastejno, tak, aby byly podmínky pro výplatu a výpočet důchodu a pro nároky podobné. Jeden respondent má obavy, že do budoucna se důchodový systém zhroutl, nebo bude nastaven tak, že lidé z důchodu nebudou schopni žít. Respondentovi vadí, že na jednu stranu jsme sociální stát, který vyplácí lidem, kteří nemají zájem pracovat, sociální dávky a na druhou stranu lidé, kteří pracují, se musí strachovat ze stáří.

Podle posledního respondenta je problematičtá nespravedlnost u sirotčích důchodů, které jsou zamítány pro nesplnění potřebné doby pojištění zemřelých rodičů. Je údajně velice chybné trestat děti zemřelých rodičů, kteří na pojištění nedbali. Tyto děti by měly být zajištěny alespoň výší minimálního důchodu. Nechat je úplně bez prostředků není správné.

Otázka 16.

Tato otázka byla zaměřena na nastavení výše pojistného na důchodové pojištění. Dle sedmi respondentů je výše pojistného nastavena správně, je dostačující a únosná. Čtyři respondenti nedokázali odpovědět, otázku vidí spíše pro ekonomy. Podle jednoho z nich záleží na výši příjmu, co je optimální není možné vyjádřit, pro každého je to individuální a záleží na tom, jak si člověk představuje výši svého důchodu. Jeden respondent navíc uvedl, že problém není ve špatném nastavení výše pojistného, ale ve špatném načasování důchodové reformy, která dle jeho názoru měla proběhnout podstatně dříve. Jeden respondent také poukázal na skutečnost týkající se OSVČ, u kterých se pojistné odvádí ze sníženého vyměřovacího základu, přičemž někteří uvádí velké náklady, díky kterým se jim vyměřovací základ, z kterého se pojistné počítá, snižuje.

Otázka 17.

Otázka č.17 se týkala nastavení valorizačního mechanismu, na kterou celkem 9 respondentů odpovědělo, že jeho nastavení je dostatečné. Dle jednoho respondenta nebyl ani takový nárůst u platů jako u důchodů. Jeden respondent si nemyslí, že by poživatelé důchodových dávek nějakým způsobem strádali. Je potřeba si uvědomit, že v každém systému se najdou občané, kteří jsou na tom lépe a hůře. Jeden respondent vyjádřil názor, že je důležité zamyslet se nad tím, z jakých podkladů se při výpočtu vychází.

Pouze dva respondenti nastavení důchodového mechanismu nepovažují za dostatečné.

Otázka 18.

Otázkou 18. jsem se dotazovala na názor na posunutí věkové hranice pro vznik nároku na vdovský a vdovecký důchod. Celkem 7 respondentů tento posun nepovažuje za správný. Kritéria pro přiznání pozůstalostních důchodů byla velmi přísná již od právní úpravy k 1. 1. 1996. Dle jednoho respondenta zde princip solidarity ztrácí svůj význam. Další upozorňuje na fakt, že přibývá stále mladších vdov i vdovců, kterým už nárok nikdy nevznikne. Jeden respondent považuje posunutí věkové hranice za logický vzhledem k posunutí věkové hranice u starobních důchodů, zároveň ale vyjadřuje nesouhlas s posunutím této hranice.

Tři respondenti považují posunutí věkové hranice za správné.

Otázka 19.

Otázka 19. se týkala změny v invalidních důchodech a naplnění záměrů této změny. Celkem 5 respondentů je toho názoru, že tato změna povede k naplnění jejich záměrů. Považují za správné rozlišit stupně podle snížení pracovní schopnosti, možná by stupňů mohlo být i více. Původní systém již neměl takové opodstatnění v současné ekonomice jako dříve. Je dobře, že je tento systém ještě více rozčleněn, neomezuje občany v možnostech dalšího pracovního uplatnění.

Dva respondenti uvedli, že se teprve uvidí v budoucnu, v současné době nemají dost zkušeností k hodnocení. Dle nastavení před rokem 2010 by se údajně ušetřilo. Zatím se zdá, že nový systém je daleko přísnější, dochází k velkému počtu snížení nebo odnětí důchodů. Na tuto odpověď navazuje názor jednoho respondenta, podle kterého se jedná především o úsporná opatření ve smyslu podrobnějšího prostudování zdravotních potíží žadatelů a hlavně k nižší výplatě dávky.

Čtyři respondenti přímo uvedli, že změna k naplnění záměrů nepovede. Jeden respondent doposud nepochopil, co je tímto novým nastavením myšleno, spíše se stalo složitější jak pro občany, tak i pro pracovníky OSSZ. Pokud je člověk například poživatel ID (druhý stupeň) a dostane na základě zhoršení zdravotního stavu stupeň třetí, při výpočtu se již nebude zohledňovat, zda pracoval či jaké měl výdělků, ale použije se pouze přepočítávací koeficient násoben procentní výměrou důchodu přiznaného prvotně. Již se nezkoumá, zda pracuje či nikoli. Poslední respondent se domnívá, že problémem zůstává legislativní chyba v přechodném ustanovení a nově přiznávané invalidní důchody případně jejich zvýšení po zvýšení poklesu pracovní schopnosti, tento způsob se vymyká podstatě pojistného systému.

4.2. Odpovědi laické veřejnosti

Otázka I.

Otázka I. se týkala úpravy důchodového věku. 6 respondentů odpovědělo, že posunutí věku pro odchod do důchodu na hranici 65 let je únosné, zároveň však tuto hranici považují za maximální možnou. Je to zcela v souladu s demografickým a společenským vývojem – populace stárne, zdravotnictví se vyvíjí – produktivní věk se přirozeně posouvá. Další posunutí je závislé na zdravotním stavu. V 65 jít do důchodu není nic ponižujícího pro člověka. Podle jednoho respondenta je naopak odchod do důchodu spojen spíše se stresem, pocitem ztráty dosavadních jistot, finanční ztrátou, pocitu méněcennosti, odříznutí se od dosavadního způsobu života v podstatě ze dne na den. Respondent by byl pro postupný odchod do důchodu – například po dosažení 60 let věku vytvořit více možností, například legislativní úpravu se smyslu podpory práce na nižší úvazek a zároveň pobírat určitou starobní dávku apod., pak by úplný důchod mohl být klidně posunut o něco dál.

5 respondentů považuje posunutí hranice za neúnosné, není řešením pro vyrovnání rozpočtového schodku tohoto státu. Dle jednoho respondenta je hranicí 60 let. Podle dalšího si osoba důchodu moc neužije, když bude muset do tak vysokého věku pracovat, vidinu spokojeného stáří považuje za poměrně skeptickou, i vzhledem k problematickému uplatnění na trhu práce v předdůchodovém věku. Jeden si myslí, že za něj již důchod nebude, takže se ho toto netýká.

Otázka II.

Na otázku II., týkající se uplatnění osob ve věku blízkém důchodovému na pracovním trhu, odpověděli všichni respondenti, že problémy mají a mít budou. Společností jsou tyto osoby vnímány jako neproduktivní a pro nevyhovující – je potřeba změny takového vnímání. Pro seniory je těžké naučit se novým technologiím, fyzická aktivita je mnohdy na úpadku, mají nižší výkonnost oproti mladším, klesá produktivita práce – přichází nové, mladší a inovační síly. Problémy mají hlavně ti v manuálních profesích. Není zájem zaměstnavatelů o tyto zaměstnance. Vhodnými opatřeními by

toto měl stát do budoucna změnit. Dle jednoho respondenta někdo problémy má, jiný ne, záleží na poptávce na trhu práce, přizpůsobivosti a znalostech lidí.

Podle posledního respondenta má problémy jen určitá skupina lidí, která se už nebyla schopna přeorientovat a učit se, lidé kteří dokázali udržet krok, jsou naopak ve svém věku někdy obtížně nahraditelní mladými.

Otázka III.

Otázka III. byla zaměřena na prodloužení doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod. Že bude problematické tuto dobu získat, se domnívá 7 respondentů. Především pro matky s více dětmi, které jsou dlouhou dobu na rodičovské dovolené. Prostředí je vysoce stresující, lidé nevydrží plných 35 let v aktivním produktivním věku, budou tzv. opotřebovaní. Problém budou mít také vysokoškolští studenti. U některých osob bude problém hlavně ve spojení s posledními roky před důchodem, kdy bude problematické získat uplatnění na trhu práce.

Dle pěti respondentů by problém být neměl, především u lidí s odpovědným přístupem k životu.

Otázka IV.

Otázka IV. se týkala změny, dle které se do náhradních dob pojištění již nezapočítává doba studia na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole po dosažení 18 let věku. Celkem 9 respondentů hodnotí tuto změnu negativně. Nevidí důvod, proč by zvyšování kvalifikace mělo být tímto způsobem znevýhodňováno. Stát by měl studium podporovat, protože dnešní doba vyžaduje kvalifikované pracovníky, kterých je stále nedostatek. Pro studenty je třeba jistoty zázemí. Negativně se promítne do získávání dob pojištění pro vznik nároku na důchod. Tato změna demotivuje mladého člověka od studia. Málokdo bude mít prostředky na studium a platby dobrovolného pojištění. Stát by si měl studenty hýčkat. Jeden respondent nemá pro posouzení dostatek informací.

Pouze jeden respondent tuto změnu vnímá pozitivně, neboť dle jeho názoru se spousta studentů za status studenta schovává.

Otázka V.

Otázkou V. jsem se ptala na názor na případné zavedení povinného důchodového připojištění. Pouze tři respondenti se zavedením souhlasí. Jeden z toho pouze s celkovou změnou důchodového systému, aby každý věděl, jaké finanční prostředky má na stáří k dispozici a aby odvedené příspěvky popřípadě zůstaly v rodině jako dědictví. Každý by se měl o sebe postarat především sám a nespoléhat na stát.

6 respondentů je proti povinnému připojištění. V době demokracie je dle názoru jednoho respondenta moc povinností. Osoba by měla mít zachovánu možnost volby, kdo chce šetřit, měl by si šetřit sám. Podle názoru dalšího by toto zavedení kompenzovalo díru pro silné ročníky, které přicházejí do důchodového věku, určitě však nevěří, že společnosti, které poskytují připojištění, dostojí svého závazku. Podle jiného respondenta buď budeme platit daně, nebo si budeme spořit na důchod.

Dva respondenti se domnívají, že nám do budoucna nic jiného nezůstane, stát nebude schopen se o své občany postarat. Soukromé spoření bude nutné.

Otázka VI.

Otázka VI. byla zaměřena na propopulační opatření. Sedm respondentů odpovědělo, že propopulační opatření mohou ovlivnit věkové složení obyvatelstva v České republice. Podle třech z nich tento vliv ale není příliš významný. Dle jednoho respondenta může ovlivnit rodiny, které budou chtít systému využít, například sociálně slabší, na vysokoškoláky vliv mít nebudou. Další respondent uvedl, že vliv mohou mít v případě, že na tato opatření bude spoleh a nebudou se měnit podle toho, kdo je zrovna u moci.

Tři respondenti jsou toho názoru, že takováto opatření vliv na věkové složení obyvatelstva nemají. Možná pouze umožní mít rodinám více dětí z ekonomického hlediska.

Otázka VII.

Otázka VII. se týkala možnosti vyvázání se z povinného důchodového pojištění. Čtyři respondenti jednoznačně odpověděli, že by tato možnost existovat neměla. Mohlo

by dojít ke spekulacím a stejně by se společnost o takové lidi musela postarat. Každý by měl přispívat alespoň minimum a podle výše příspěvků pak v důchodu čerpat. Jeden respondent nevěří, že by osoby byly schopny tolik ušetřit. Případně by měla existovat možnost, aby pojištěnci mohli platit například půlku pojištění a poté by jim vznikl nárok na polovinu výplaty důchodu, což by doplnili o vlastní zdroje. Jeden také upozornil na nezodpovědnost a krátkozrakost lidí, kdy mladí stáří neřeší. Tato možnost by navíc odporovala principu solidarity, kdy bohatí by odmítali do systému přispívat.

Pět respondentů je pro zavedení této možnosti. Důvod je uváděn takový, že dnes člověk přispívá do systému, ze kterého neví, kam získané finanční prostředky tečou a jaká bude výše jeho důchodu. Dnes existují již jiné možnosti k zajištění stáří. Každý by se měl starat více sám o sebe. Podle jednoho respondenta by měla být navíc doložena možnost spoření.

Dva respondenti se domnívají, že by se jednalo o vhodný individuální přístup, který by se ale na druhou stranu zneužíval.

Otázka VIII.

Otázkou VIII. jsem se ptala na vlastní nápad respondentů, jak řešit zajištění dostatečných zdrojů pro financování důchodového systému budoucích generací. Dva respondenti žádný názor nevyjádřili. Jeden se domnívá, že je nezbytné přemýšlet nad celkovou částkou financí ČR. Další respondent je toho názoru, že stát by měl zajistit při povinném pojištění základní výši důchodu – standard pro všechny a každý občan by si měl zajistit buď vlastním spořením, nebo připojištěním nadstandard.

Celkem čtyři respondenti se shodli, že by se naše společnost měla více spoléhat sama na sebe. Nezbytný je fungující trh práce. Systém by měl být přehlednější, nezbytná je řádná a včasná důchodová reforma. Podle jednoho respondenta jsou řešením právě pronatalitní opatření, která v dlouhodobém horizontu přinesou zvýšení podílu osob v produktivním věku v populaci.

Otázka IX.

Otázka IX. se týkala obav respondentů ze zajištění v důchodovém věku. Osm respondentů vyjádřilo obavy, a to především v případě, že by se měli spoléhat pouze na stát. V tom případě budou finanční zdroje pokrývat pouze základní prostředky k životu, ale při nestandardní situaci, kterou může být nemoc, pobyt v nemocnici či snížená soběstačnost s potřebou péče jiné fyzické osoby, nebude mít starý člověk dostatečné prostředky na zajištění komfortní péče.

Tři respondenti se zajištění v důchodovém věku neobávají.

Otázka X.

Otázkou X. respondenti odpovídali na otázku týkající se nastavení míry zásluhovosti při výpočtu výše důchodů a nastavení míry diferenciaci. Osm respondentů nepovažuje současné nastavení za vyhovující. Naopak se domnívají, že je nespravedlivé. Shodují se, že by byla vhodná větší diferenciaci, redukční hranice považují za příliš tvrdé. Jeden respondent se domnívá, že systém by neměl generovat odpovídající zajištění pro lidi vysoce bonitní, kteří do systému odváděli několik desítek let, a jejich odvody spotřebuje systém. Solidarita je vhodná, ale pouze do určité míry. Ti, co celý život pracují, si zaslouží odpovídající důchod, a ne aby ve stáří řešili finanční problémy a více méně stáli opět na začátku.

Dva respondenti neměli pro posouzení dostatek informací. Pouze jeden respondent považuje diferenciaci za dostatečnou, neboť výše důchodu by měla vycházet z minimální mzdy a ne ze standardu, na který byl člověk zvyklý.

Otázka XI.

Otázka XI. se týkala souběhu pobírání starobního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti. Celkem deset respondentů s touto možností souhlasí. Nevidí důvod, pro by měl člověk, který celý život přispíval do systému a může být dál produktivní, být nějakým způsobem diskriminován. Považují tuto možnost za vhodnou kompenzaci příjmu. Z těchto deseti respondentů ale čtyři upozorňují na potřebu pravidel, například stanovení určité výše ročního příjmu, aby důchodce nebral pracovní pozice jiné

produktivní generaci. Podle jednoho respondenta by tato možnost neměla existovat pro státní či vojenské zaměstnance. Další by možnost ponechal, ale byl by pro zvýšení odvodů do důchodového systému.

Pouze jeden s výdělečnou činností důchodců nesouhlasí.

Otázka XII.

Otázka XII. byla zaměřena na dobrovolnou účast na důchodovém pojištění, která je bez kvalifikovaných důvodů limitována 10 roky. Šest respondentů tuto lhůtu považuje za dostatečnou. Jeden respondent tento názor podložil domněnkou, že kdo nepotřebuje pracovat, pravděpodobně nepotřebuje ani důchod.

Pět respondentů je toho názoru, že pokud si osoba chce platit, měla by mít možnost. Lhůta by nemusela být dle dvou respondentů vůbec omezena.

Otázka XIII.

Otázkou XIII. jsem se ptala na názor na penzijní připojištění se státním příspěvkem. Pouze dva respondenti si myslí, že příspěvek je nedostatečný, mělo by se více vypomáhat občanům a stimulovat je k tomu, že je pojištění potřeba. Podmínky jsou údajně málo atraktivní.

Tři respondenti by byli pro zrušení příspěvku, neboť stát se snaží motivovat lidi, ale není vhodné přispívat ze zdrojů všech jen některým. Jeden z nich vyjádřil obavy, že naspořené peníze nebudou ve většině případů sloužit jako nadstavba pravidelného důchodu, ale budou spotřebovány dříve a zcela jinak.

Celkem šest respondentů považuje výši státního příspěvku za dostatečnou, úměrnou ke spořené částce a motivační pro vlastní spoření. Jeden z těchto respondentů poukázal na nezbytnost dodržení všech závazků.

Otázka XIV.

Otázka XIV. byla zaměřena na komplikovanost důchodového systému. Deset respondentů se kloní k názoru, že systém je příliš komplikovaný, nepřehledný a neprůhledný, občan se ztrácí. Systém živí spoustu společností, které to co slibují, neví,

jestli naplní. Systém by měl být takový, aby si občan mohl vypočítat, jaký důchod bude mít – kolik dá a kolik dostane. Podle jednoho z nich je komplikovaný především výpočet starobního důchodu a redukční hranice. Jeden respondent nedokáže posoudit. Pro odborníka zřejmě komplikovaný není. Přes komplikovanost, pokud má někdo zájem, informace si najde.

Otázka XV.

Otázka XV. dávala prostor pro vyjádření vlastních názorů a připomínek. Šest respondentů žádné připomínky nemělo. Jeden se domnívá, že pokud se každý dokáže postarat o sebe, je to nejlepší, co může udělat pro společnost i pro sebe. Jeden by byl pro zavedení pozůstalostních důchodů pro všechny alespoň na 1 rok po úmrtí manžele či manželky. Současný systém údajně silně znevýhodňuje vysokoškolské studenty. Jeden respondent si myslí, že za něj již důchod nebude, stát na to nebude mít finance a budeme muset žít z toho, co si během života sami naspoříme.

Podle posledního respondenta dnes vycházíme z varianty, že stát vybírá finanční prostředky – např. 35 let – a pak je občanům vyplácí formou důchodu. Málokterý občan vůbec tuší kolik peněz do systému vložil a kolik po tak dlouhé době získá – formou vyplaceného důchodu – pro koho je to „výhodné“? V tomto typu státního systému chybí možnost vlastní volby a vlastní odpovědnost lidí za sebe a svou budoucnost, chybí i průhlednost systému.

5. Diskuse

Otázky v rozvorech pro odbornou a laickou veřejnost se v určité, poměrně podstatné míře shodovaly. Pro laickou veřejnost byla formulace stanovena konkrétněji tak, aby se respondenti mohli v problematice lépe orientovat. Odborníkům jsem položila o 4 otázky více, neboť jejich charakteristika požadovala větší znalost systému. V diskusi jsou odpovědi odborníků a laické veřejnosti spojeny dohromady.

Diskuse k otázce č. 1

Otázka č. 1 byla shodná pro obě skupiny respondentů. Týkala se úpravy důchodového věku, jehož hranice se pro osoby narozené od roku 1968 posouvá až na 65 let pro muže, bezdětné ženy a nově i ženy s 1 dítětem. Prosazování principu rovného zacházení ve smyslu sjednocení důchodového věku pro muže a ženy v otázkách sociálního zabezpečení požaduje i směrnice Rady ze dne 19. prosince 1978 (79/7/EEC) (29).

Celkem 8 respondentů z řad odborníků se zvýšením důchodového věku souhlasí, zároveň však další zvyšování nepovažují za únosné. Vhodné je sjednotit nebo alespoň přiblížit odchod do důchodu ve všech státech EU. Ten se zatím poměrně liší, viz. Příloha č. 2. Dle odborníků další zvýšení důchodového věku peníze nepřinese, neboť se zvýší nemocnost, přibude žadatelů o invalidní důchod. Shodují se, že této změně se nedalo vyhnout nejen z důvodu stárnutí populace, ale také díky faktu, že mnoho starobních důchodců je aktivních v pracovních poměrech. Pouze 3 odborníci považují současné nastavení za neúnosné.

Z řad laické veřejnosti s posunutím věkové hranice na současných 65 let rovněž většina souhlasí (celkem 6 respondentů), i podle nich je zcela v souladu s demografickým a společenským vývojem. Důležitý je zdravotní stav. 5 respondentů považuje posunutí hranice za neúnosné, není řešením pro vyrovnání rozpočtového schodku tohoto státu.

Také odborná literatura hovoří o problémech, s kterými se senioři potýkají, jedná se především o snížení a ztrátu soběstačnosti, zhoršující se zdravotní stav, zajištění

přiměřených finančních prostředků, problémy spojené s úpravou životního programu, zabezpečení adekvátního bydlení, a správné výživy, otázky všestranné aktivity, problémy psychologické, otázky využívání volného času (52).

Dle důvodové zprávy k reformě je zvyšování důchodového věku v důchodových systémech opatření, které představuje logickou reakci na prodlužující se dobu dožití zaváděno s různou intenzitou i v zahraničí. Kromě prostého zvyšování je jasným trendem i postupné sblížení/sjednocování věkové hranice žen a mužů – tam, kde ještě případně rozdílná věková hranice existuje. Růst důchodového věku se netýká pouze tzv. „nových“ členských zemí EU, ale i těch ostatních, včetně států mimo EU. Vzhledem k obecně vyšší naději dožití tam diskuse o zvyšování důchodového věku jde za horizont 65 let věku (29).

Podle mého názoru je prodloužení věkové hranice pro odchod do důchodu vzhledem k demografickému vývoji žádoucí, nicméně se ale ztotožňuji s faktem, že osoby ve věku blízkém důchodovému budou mít velké problémy s uplatněním na trhu práce i v dalších oblastech života. Současné nastavení více odpovídá evropskému trendu. Nejnižší věk odchodu do důchodu dle výše uvedené přílohy je ve Francii. Státy jako Norsko, Německo či Dánsko mají důchodový věk stanoven až na hranici 67 let (16). Není ale možné na tuto věc pohlížet jen z jednoho úhlu, nelze srovnávat Českou republiku s ostatními státy jen podle jednoho ukazatele. Podle mého názoru je mnohem důležitější zamyslet se nad situací na trhu práce a jeho fungováním, a pokud dochází k tomuto věkovému posunu, mělo by se myslet v první řadě na to, aby lidé – pokud budou moci – především byli schopni nalézt své pracovní uplatnění.

Diskuse k otázce č. 2

Tato otázka byla rovněž shodná pro obě skupiny respondentů. Ti se v odpovědích vyjadřovali k problematice uplatnění osob ve věku blízkém důchodovému na trhu práce.

Všichni odborníci se shodli, že tyto problémy se objevují již dnes a do budoucna určitě budou přetrvávat. Za důvod považují především nárůst nezaměstnanosti, zdravotní problémy a sníženou flexibilitu starších osob.

Naprosto shodně se vyjádřilo také všech 11 respondentů - laiků, podle kterých problémy jsou a budou. Společností jsou tyto osoby vnímány jako neproduktivní a nevyhovující. Problémy mají hlavně ti v manuálních profesích.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) říká, že pokud by se důchodový věk u mužů zastavil na 63 letech, zvýšila by se průměrná délka pobírání důchodu mezi roky 2015 a 2100 o více než 10 let (z 19 na 29 let) a v případě žen pak o více než 11 let (z 26 na 37 let) v období od roku 2010 do roku 2100. Zvyšování důchodového věku je nezbytnou podmínkou jakékoliv reformy. Kromě zvyšování důchodového věku musí být přijata vzájemně propojená opatření v různých oblastech, zejména pak taková, která povedou ke zvýšení zaměstnanosti, a to především zaměstnanosti starších osob. Podle demografické projekce budou počty osob ve věku kolem důchodového již po roce 2010 klesat. Nepředpokládá se proto, že zvyšování důchodového věku bude důvodem pro nárůst celkové míry nezaměstnanosti. Z dosavadního vývoje, kdy již dochází k postupnému zvyšování důchodového věku, vyplývá, že míra nezaměstnanosti věkově starších osob se nijak neodchyluje od úrovně pozorované v celé populaci. K podpoře vyšší zaměstnanosti by měla směřovat i opatření v systému základního důchodového pojištění odstraňující motivaci k brzkému opuštění trhu práce **(29)**.

Dle důvodové zprávy se udržení starších osob na trhu práce jeví jako klíčové, neboť i při relativně razantním zvyšování důchodového věku nedojde vzhledem k demografickému vývoji k růstu počtu ekonomicky aktivních osob **(29)**.

Plně se přikláním k názoru respondentů, že prvotní je situace na trhu práce, která by měla být taková, že umožní pracovat všem věkovým kategoriím bez rozdílu a diskriminace, a teprve poté je možné stanovovat podmínky, jako prodlužování důchodového věku. Více méně důležitost fungování pracovního trhu potvrzuje i MPSV. Ptám se ale – skutečně jsou zde dostatečné podmínky vytvořeny? Dle názoru respondentů nikoliv.

Diskuse k otázce č. 3

Otázka 3. byla zaměřena na významnou změnu platnou od 1.1.2010, a to prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let. Ptala jsem se, zda tato změna způsobí snížení počtu přiznaných starobních důchodů, a zda bude problematické tuto potřebnou dobu pojištění získat. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí byla tato změna nezbytná, protože dosavadním způsobem nastavená pravidla pro přiznávání dávek důchodového pojištění přestanou být do budoucna pro důchodový systém únosná **(31)**.

Osm odborníků a sedm respondentů z laické veřejnosti se domnívá, že tato změna bude pro některé skupiny znamenat problém. Odborníci poukazují na nezbytnost fungování trhu práce jako primárního problému, od kterého se může odvíjet případné nezískání potřebné doby pojištění. 3 z nich uvedli, že negativně na získávání doby pojištění zapůsobí skutečnost, že se do náhradních dob pojištění již nepočítá studium po 18 roce věku.

Laická veřejnost vidí problém u vysokoškolských studentů, u některých osob hlavně ve spojení s posledními roky před důchodem, kdy bude problematické získat uplatnění na trhu práce. Dle pěti respondentů by problém být neměl.

Obě skupiny se v souhrnu shodují, že tato změna určitým skupinám osob bude dělat problém a že problematické budou především roky před důchodem. Více respondentů z řady laické veřejnosti než z řady odborníků je přesvědčeno, že by to problém pro lidi s odpovědným přístupem k životu být neměl.

Dle ministerstva práce a sociálních věcí postupné prodloužení potřebné doby pojištění sice nevede k okamžitým výrazným efektům, pokud jde o snížení počtu nově přiznávaných důchodů a tím i výdajů na důchody, ale význam tohoto opatření se projeví v dlouhodobější perspektivě.

Podle mého názoru je nezbytné brát v úvahu vliv nezaměstnanosti. Například v únoru 2010 se míra nezaměstnanosti v České republice pohybovala těsně pod hranicí 10% **(37)**, což je dle mého názoru poměrně vysoké číslo.

Diskuse k otázce č. 4

Otázkou č. 4 jsem se ptala, zda respondenti považují za pozitivní změnu, podle které se do náhradních dob pojištění od 1. 1. 2010 již nepočítá studium na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole po dosažení 18 let věku, nebo nikoliv a proč.

Celkem 10 odborníků tuto změnu za pozitivní nepovažuje, pouze jeden jí hodnotí kladně vzhledem k finančnímu propadu v systému důchodového pojištění. Tato změna je považována za diskriminující pro osoby, které si chtějí zvyšovat kvalifikaci. Tato změna negativně ovlivní získávání potřebné doby pojištění pro vznik nároku na důchod, s čímž souhlasí i laická veřejnost. Stejný názor mají i respondenti z laické veřejnosti. 9 z nich tuto změnu hodnotí negativně. Nevidí důvod, proč by zvyšování kvalifikace mělo být tímto způsobem znevýhodňováno. Stát by měl studium podporovat, protože dnešní doba vyžaduje kvalifikované pracovníky, kterých je stále nedostatek, pro studenty je třeba jistota zázemí. Pouze jeden laik tuto změnu vnímá pozitivně, neboť dle jeho názoru se spousta studentů za status studenta schovává.

Jedním z argumentů vlády k této změně je, že studenti mohou být dobrovolně účastni důchodového pojištění (29). Který student si ale bude moci dovolit platit výdaje spojené se studiem a ještě si platit důchodové pojištění?

Dle důvodové zprávy je smyslem zrušení doby studia na střední, vyšší odborné a vysoké škole jako náhradní doby pojištění zredukovat dosavadní široký rozsah dob, které jsou v českém základním systému důchodového pojištění hodnoceny pro nárok na důchod a jeho výši, a to přesto, že za ně není placeno pojistné. I když rozsah této doby zákon o důchodovém pojištění omezoval maximálně šesti lety po dosažení 18. roku věku a pro výši procentní výměry byla tato doba hodnocena v rozsahu 80 %, přesto její podíl na výši důchodu nebyl nevýznamný (více než 7 %). U této náhradní doby pojištění je údajně (ve srovnání s ostatními náhradními dobami pojištění) nejméně odůvodněné její financování v rámci solidarity základního důchodového pojištění (29).

Také já se kloním k názoru, že je tato změna pro studenty velmi znevýhodňující. Domnívám se, že by mělo být v zájmu státu zvyšování vzdělanosti národa, a tomto směru je pro mě změna naprosto kontraproduktivní, což potvrzují i respondenti.

Diskuse k otázce č. 5

Otázka 5. byla zaměřena na zjištění názoru na případné zavedení povinného důchodového připojištění.

Celkem 5 odborníků odpovědělo, že je pro zavedení, 3 z nich pouze za 100% garance státu za vklady pojištěnců. Pouze dva byli spíše proti zavedení. Tento názor podpořili i respondenti z laické veřejnosti., neboť pouze 3 z nich jsou pro zavedení.

Většina laiků (celkem šest) je proti povinnému připojištění. Osoba by měla mít zachovánu možnost volby, kdo chce šetřit, měl by si šetřit sám.

Dle internetového portálu www.duchodovepojisteni.com se jedná o alternativní variantu k důchodovému pojištění, kterou si může zřídit každý občan starší 18 let a nabízí ho drtivá většina komerčních pojišťoven. Velkou výhodou je fakt, že přispívá i stát. Zároveň je ale dobré vědět, že je důchodové připojištění založené na penzijních (důchodových) fondech, které jsou investiční. To znamená, že se s penězi pojištěnců hospodaří a pojištěnci tak získají nazpět nejen naspořenou částku, ale také výnosy z hospodaření. Ty se obvykle pohybují na hranici 3%, ale vše pochopitelně záleží na instituci, u které si důchodové připojištění zřídí. Některé fondy jsou stabilnější, jiné mají vysoké výnosy, ale rok od roku se výrazně mění. Jednou z mála nevýhod, kterou důchodové připojištění má, je nepřítomnost valorizace. Ta v praxi znamená, že kdyby byly výnosy nižší než míra inflace, peníze ztratí na hodnotě. To se ale u zaběhlých a spolehlivých penzijních fondů stane jen výjimečně **(13)**.

Dle mého názoru jsou obavy respondentů na místě. Není přílišná zkušenost s daným systémem. Kloním se k názoru, že pokud osoba platí povinně důchodové pojištění, je čistě její soukromou záležitostí, zda se chce dobrovolně připojistit. Více se k této záležitosti vrátím ještě v diskusi k otázce č. 7.

Diskuse k otázce č. 6

Otázka č. 6 se týkala propopulačních opatření a jejich vlivu na demografickou strukturu obyvatelstva v České republice.

5 odborníků odpovědělo, že se domnívá, že případná opatření mohou mít vliv na demografickou strukturu obyvatelstva. Tento systém se osvědčil již v dřívějších letech,

jako například za první republiky. Dle názoru čtyř odborníků případná propopulační opatření významně neovlivní demografickou strukturu obyvatelstva v ČR a tím počet přispěvatelů do důchodového systému.

O něco více laiků (celkem 7) si myslí, že propopulační opatření mohou ovlivnit věkové složení obyvatelstva v České republice. Podle třech z nich tento vliv ale není příliš významný.

Na věkové pyramidě (nazývané také „strom života“), která představuje grafické uspořádání věkové struktury zkoumané populace k určitému datu s použitím dvojitého histogramu (11), je patrné, že propopulační opatření v průběhu historie znatelný vliv na porodnost měla. Věková pyramida pro rok 2008 je uvedena v příloze č. 4. Vliv pronatalitních opatření se projevil po roce 1959, kdy došlo ke zvýšení dětských přídavků, podstatnému snížení cen dětské konfekce a obuvi, po roce 1960, kdy byly zdarma učebnice a učební pomůcky, po roce 1964, kdy se začal diferencovat důchodový věk žen podle počtu dětí, slevy na nájemném podle počtu dětí, prodloužení mateřské dovolené nebo zvýhodnění osamělých matek (24).

Dnešní doba je pravda už možná trochu jiná, mění se funkce rodiny v postmoderní společnosti, klesá její význam. Myslím si, že propopulační opatření výrazný vliv mít nebudou, ale u určitých skupin osob, které tímto chtějí získávat výhody, by se nárůst porodnosti projevit mohl, neboť životní podmínky jistě ovlivňují rozhodnutí založit rodinu, mít děti. Lze říci, že i v odpovědi na tuto otázku se obě skupiny respondentů shodují.

Diskuse k otázce č. 7

Otázka 7. byla zaměřena na možnost vyvázání se z povinného důchodového pojištění. Snažila jsem se zjistit, zda by měla existovat možnost, aby osoba neplatila pojistné v případech, ve kterých dnes platit musí, v důsledku čehož by jí následně nevznikl nárok na státní důchod a zajištění ve stáří by bylo čistě z jeho soukromých prostředků.

Pouze 4 odborníci se domnívají, že by tato možnost existovat měla. Nutné je stanovení pravidel, aby nebyla možnost čerpat dávky v případně zvratu finanční situace. 7 odborníků s možností vyvázání se z povinného systému nesouhlasí, v rámci solidarity

je potřeba tento trend přispívání do důchodových fondů udržet, je třeba, aby určitá garance důchodu zde byla.

Zde se názory odborníků a laiků trochu rozcházejí, neboť pouze 4 laici se domnívají, že by tato možnost existovat neměla. Pět laiků je pro zavedení této možnosti. Důvod je uváděn takový, že dnes člověk přispívá do systému, ze kterého neví, kam získané finanční prostředky tečou a jaká bude výše jeho důchodu. Dnes existují již jiné možnosti k zajištění stáří. Každý by se měl starat více sám o sebe.

Částečné vyvázání se – tzv. „opt-out“, který je navrhováno v III. vlně důchodové reformy, je výhodné především pro stát. Požadavky penzijního systému na důchody budou nižší. Při zhoršení demografického vývoje tak bude možné zachovat současné poměry důchodu a průměrné mzdy. Výhody pro pojištěnce jsou ovlivněny mnoha faktory, z nichž některé (životní) nelze ovlivnit a jiné (snížení důchodu vypláceného v 1. pilíři) nejsou ještě známy. Velmi důležité budou penzijní plány nových fondů. Také by bylo vhodné znát potenciální výnosnost fondů a průběh inflace (33).

Následující tabulka znázorňuje, kolik lze za 20 let naspořit.

Roční výnos	Spoření 2 000 Kč/20 let	Výše penze	Spoření 3 000 Kč/20 let	Výše penze
4 %	783 640 Kč	4 063 Kč	977 540 Kč	5 068 Kč
6 %	1 148 123 Kč	5 959 Kč	1 432 210 Kč	7 425 Kč

Hodnota 2 000 Kč odpovídá spoření v případě opt-outu se mzdou 33 333 Kč. Vyšší částka počítá s větší spoluúčastí klienta nebo s příspěvkem od zaměstnavatele. Penze přes 5 000 Kč by již nepochybně znamenala příjemné přilepšení. Otázkou zůstává, o kolik nižší bude penze poskytovaná z průběžného financování. Dá se předpokládat, že dojde ke snížení průměrného důchodu o dva až tři tisíce korun (33). Také Patta upozorňuje na rizika související především s penzijními fondy, neboť půjde o start zcela

nového systému a těžko bude někdo prognózovat, zvláště po posledních zkušenostech, jaké výnosy lze očekávat. Jak velká budou rizika ztrát? Jak bude celý systém zabezpečen proti dlouhodobějšímu poklesu výnosů? Vyšší ztráty by v okamžiku odchodu do důchodu mohly celou historii spoření zcela zdevalvovat. Otevřená je také otázka inflace. Co když si stát vzpomene, že bude právě vyšší inflací řešit své finanční problémy? A inflace se u dlouhodobějších investic projevuje velmi nepříjemně. Je příliš mnoho otázek a málo odpovědí. Idea je nepochybně dobrá. O tom, jak bude ve skutečnosti naplněna, se dozvíme za několik let. Ti, kteří mohou toto zásadní rozhodnutí odložit, budou ve výhodě. Nepůjdou do neznáma. Ale jedno platí již nyní a zcela nepochybnitelně. Zlaté pravidlo investování: „*Finančníci nabízejí řešení, klient nese riziko*“ (34).

Diskuse k otázce č. 8

Otázkou 8. jsem zjišťovala vlastní nápady respondentů na zajištění dostatečných zdrojů pro financování důchodového systému budoucích generací.

Na tuto otázku jsem nedostala jednoznačnou odpověď, jedná se o složitou záležitost. Odborníci se domnívají, že je vhodné vzít si příklad ze států, kde systém alespoň trochu funguje a jeho zkušenosti převzít. V úvahu připadá klasický spořicí systém u banky se státní garancí. Podle dvou odborníků by pojistné na důchodové pojištění mělo zůstat pouze v důchodovém systému. Další se domnívá, že každý pojištěnec by měl mít individuální důchodové konto, kam by se peníze vybrané na důchodové pojištění z jeho platů ukládaly a použity by byly při dosažení důchodového věku.

Co se týče názorů laické veřejnosti, podle jednoho z nich je nezbytné přemýšlet nad celkovou částkou financí ČR. Další respondent je toho názoru, že stát by měl zajistit při povinném pojištění základní výši důchodu – standard pro všechny a každý občan by si měl zajistit buď vlastním spořením nebo připojištěním nadstandard. Celkem čtyři respondenti se shodli, že by se naše společnost měla více spoléhat sama na sebe, což ve své podstatě potvrzují i odborníci. Nezbytný je fungující trh práce. Systém by měl být přehlednější, nezbytná je řádná a včasná důchodová reforma. Podle jednoho respondenta jsou řešením právě pronatalitní opatření, která v dlouhodobém horizontu přinesou zvýšení podílu osob v produktivním věku v populaci.

Osobně jsem pro větší individualizaci v tomto systému. Líbí se mi názor, že by každý měl svůj účet, na kterém by se mu odvedené pojistné ukládalo a tím by tak bylo i zajištěno, že bude využito jen pro důchodový systém. Člověk by měl spotřebovat jen tolik, kolik je nutné a spořit. Bohužel ale naše společnost není připravena se sama spoléhat na sebe, což by do budoucna bylo vhodné změnit. Otázkou je jak? U stávajících generací bude obtížné, naději mohou přinést generace budoucí. Důležitý je dostatek informací. Také systém přerozdělování by měl být přehlednější, měla by být více vyrovnána příjmová a výdajová část.

Změna, ať bude jakákoliv, musí bezpodmínečně zasáhnout více systémů a legislativních úprav a zahrnout v sobě celý sociální systém.

Diskuse k otázce č. 9

Otázka 9. byla zaměřena na finanční zajištění v důchodovém věku budoucích generací, zda bude dostatečné.

Podle šesti odborníků dostatečné nebude. Dva se domnívají, že záleží na důchodovém systému, který zde bude. Stát by se měl vždy o své občany postarat, alespoň do takové míry, aby dožili důstojného stáří. Dva respondenti neví, zda zajištění bude dostatečné a pouze jeden se domnívá, že dostatečné bude.

Názor odborníků podpořila také laická veřejnost. Celkem 8 laiků totiž vyjádřilo své obavy, a to především v případě, že by se měli spoléhat pouze na stát. V tom případě budou finanční zdroje pokrývat pouze základní prostředky k životu, ale při nestandardní situaci, kterou může být nemoc, pobyt v nemocnici či snížená soběstačnost s potřebou péče jiné fyzické osoby, nebude mít starý člověk dostatečné prostředky na zajištění komfortní péče. O něco více laiků než odborníků se zajištění neobává (celkem 3).

Lze tedy říci, že se respondenti shodli, že finanční zajištění dostatečné nebude. Dle mého názoru samozřejmě záleží na politickém vývoji a právní úpravě, kterou naši zákonodárci vytvoří, nicméně podle mě bude nezbytné spoléhat se více na sebe a zajistit se i jinými prostředky na sociální událost ztráty zaměstnání z důvodu stáří. Demografické prognózy hovoří jasně, naše populace je regresivní a index hospodářského zatížení stoupne tak, že nebude možno řešit dnešními způsoby.

Diskuse k otázce č. 10

Za poměrně složitou považuji otázku č. 10 zaměřenou na současné nastavení míry tzv. zásluhovosti při výpočtu výše starobního důchodu a nastavení míry diferenciacce.

Odpovědi však byly poměrně jednoznačné. 7 odborníků odpovědělo, že redukce osobního vyměřovacího základu pro stanovení výpočtového základu je velmi tvrdá a dochází tím k minimálním rozdílům ve výši důchodů, nejsou ohodnoceny osoby s vyššími příjmy. Poměr jejich celoživotních povinných odvodů a odraz na výši důchodu je dle jednoho respondenta považován až za směšný. Rozdíly by měly být větší. Podle třech odborníků je současné nastavení systému dostačující.

Stejného názoru jsou laici, kdy osm z nich nepovažuje současné nastavení za vyhovující. Naopak se domnívají, že je nespravedlivé. Shodují se, že by byla vhodná větší diferenciacce, redukční hranice považují za příliš tvrdé. Systém by neměl generovat odpovídající zajištění pro lidi vysoce bonitní, kteří do systému odváděli několik desítek let, a jejich odvody spotřebuje systém. Solidarita je vhodná, ale pouze do určité míry. Pouze podle jednoho respondenta je diferenciacce dostatečná.

Zohlednění vysoko-příjmových jedinců je i v zorném úhlu III. etapy důchodové reformy. Myslím si, že se není možné divit, že se př. OSVČ snaží co nejvíce na odvodech na pojistném ušetřit, když jejich odvody nebudou nikdy v takové míře zohledněny a nikdy se jim v dostatečné míře nevrátí.

A toto potvrzuje i nález Ústavního soudu k důchodům, který 16. dubna 2010 vyhlásil, že ruší ustanovení § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který upravuje způsob stanovení výpočtového základu pro výpočet důchodu. Ústavní soud stanovil vykonatelnost opatření do 30. září 2011 **(30)**. Je tedy potvrzeno, že zákon znevýhodňuje lidi s vyššími platy. Jejich penze je v poměru k někdejšími příjmům nižší, než v případě lidí, kteří celý život pobírali třeba průměrnou mzdu.

Podle Vostatka stávající český státní systém "důchodového pojištění" nelze označit za sociální důchodové pojištění. Hlavní důvod je v konstrukci pojistného a důchodů. Pojistné se vypočítává z celého výdělku, výdělkový strop neexistuje. O výdělkovém stropu nelze hovořit ani u konstrukce důchodu. Ve srovnání se systémem sociálního důchodového pojištění dochází u nás ke zcela zásadní redistribuci ve prospěch

nízkopříjmových skupin. U nízkých výdělků dokonce platí, že starobní důchod je vyšší než čistá mzda (48).

Diskuse k otázce č. 11

Následující otázka se týká pobírání starobního důchodu současně s příjmem ze zaměstnání či samostatné výdělečné činnosti.

Od 1. 1. 2010 již pro nárok na výplatu starobního důchodu není rozhodující, zda poživatel starobního důchodu pracuje v pracovněprávním vztahu sjednaném na dobu určitou či neurčitou. Výplata předčasného starobního důchodu však nebude stejně jako dosud náležet v období do dovršení důchodového věku, bude-li současně vykonávána výdělečná činnost (4).

Na tuto otázku 9 odborníků vyjádřilo nesouhlas se současným nastavením, a to především z důvodů vysoké míry nezaměstnanosti (která se mimochodem pohybuje kolem 10%). Negativně je hodnoceno, že není nastaveno žádné omezení. Pouze dva odborníci se současným nastavením souhlasí.

Pouze v této otázce se názory dvou skupin respondentů diametrálně rozcházejí, laická veřejnost hodnotí situaci opačně. Deset jich s touto možností souhlasí. Nevidí důvod, proč by člověk, který celý život přispíval do systému a může být dál produktivní, měl být nějakým způsobem diskriminován. Považují tuto možnost za vhodnou kompenzaci příjmu. Z těchto deseti respondentů ale čtyři upozorňují na potřebu pravidel, například stanovení určité výše ročního příjmu, aby důchodce nebral pracovní pozice jiné produktivní generaci. V tomto se s odborníky shodují. Pouze jeden s výdělečnou činností důchodců nesouhlasí.

O této rozdílnosti názorů se domnívám, že je způsobena úhlem pohledu na problematiku. Odborná veřejnost vnímá negativní situaci na trhu práce, všichni z laické veřejnosti jsou ekonomicky aktivní a tak ti tuto možnost podle mého názoru tolik nepřipouští. Z pozice mladého člověka vím, jak těžké je najít dnes na trhu práce své uplatnění. Samozřejmě chápu i stranu druhou – důchodce si chce přivydělat, zvýšit si svou životní úroveň prací, brání se tak sociální izolaci, plnohodnotně naplňuje svůj život. Považuji však za začarovaný kruh – jak si má mladý člověk pořídit rodinu, děti,

tak, aby došlo k průlomů ve stárnutí populace, když sám nemá práci a tudíž dostatek finančních prostředků, aby rodinu mohl zabezpečit?!

Nabízí se otázka diskriminace z důvodu věku, která je samozřejmě nepřijatelná. Ale mladí nejsou diskriminováni? Nutná je rovnováha systému.

Podle důvodové zprávy k reformě byla právní úprava nastavena tak, že výdělečná činnost měla vliv na výplatu důchodu pouze v případě starobního důchodu. V případě starobního důchodu přiznaného po dosažení důchodového věku však pracovněprávní prvek působil v oblasti základního důchodového pojištění zcela neorganicky, protože neřešil žádný z problémů tohoto systému a naopak, zejména z administrativního hlediska, znamenal komplikace (29). Ano, tento důvod je dobrý, nicméně pokud je u nás situace na trhu práce taková, jaká je, nepovažuji toto za šťastné řešení.

Diskuse k otázce č. 12

Otázka 12. byla zaměřena na dobrovolnou účast na důchodovém pojištění bez udání kvalifikovaných důvodů. Snažila jsem se zjistit, zda se respondenti domnívají, že maximální hranice takové účasti, která činí 10 let, je dostatečně dlouhá, nebo by mohla být delší, což mi přišlo logické vzhledem k prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na důchod.

Celkem 7 odborníků se domnívá, že tato doba by měla být prodloužena, 3 z nich jsou dokonce pro neomezenou lhůtu, a to především z důvodu, že se jedná o příjem do státní pokladny, což je i vzhledem k prodloužení věkové hranice odchodu do důchodu žádoucí. 3 odborníci jsou toho názoru, že by prodloužení nebylo vhodné, současné nastavení považují za dostatečné. Také upozorňovali na možnosti jiné – př. dobrovolné připojištění či evidenci na úřadu práce.

Více pozitivně hodnotí současné nastavení laická veřejnost. Šest respondentů tuto lhůtu považuje za dostatečnou. Jeden respondent tento názor podložil domněnkou, že kdo nepotřebuje pracovat, pravděpodobně nepotřebuje ani důchod. Pět respondentů je toho názoru, že pokud si osoba chce platit, měla by mít možnost. Lhůta by nemusela dle dvou respondentů vůbec omezena. Přesto rozdílnost názorů obou skupin není příliš markantní.

Také vzhledem k tomu, že 2 odborníci uvedli, že se ani s takovou situací během své praxe nesetkali, si myslím, že tolik osob, které by chtěli využít delší doby, není.

Diskuse k otázce č. 13

Otázka č. 13 byla zaměřena na penzijní připojištění se státním příspěvkem. To je postaveno na takovém principu, že maximální výše státního příspěvku činí 150 Kč měsíčně v případě, že příspěvek účastníka činí 500 Kč a více.

Šest odborníků a stejný počet respondentů z laické veřejnosti se shodují, že výše státního příspěvku je dostatečná, a to i například oproti jiným možnostem spoření v ČR. Příspěvek státu je pouze motivační složka, nikoliv základní nosný prostředek penzijního připojištění. Dle jednoho odborníka by mohli více přispívat zaměstnavatelé. Pouze jeden odborník a dva laici jsou toho názoru, že by měl být příspěvek vyšší. Jeden odborník a tři laici jsou dokonce pro zrušení příspěvku.

Je otázka, zda si lidé vůbec budou moci ze svých platů důchodové připojištění dovolit. Také mě zaujala odpověď respondenta z laické veřejnosti, podle které naspořené peníze nebudou sloužit jako nadstavba důchodu, ale spotřebují se zcela jinak. Okamžitě se mi vybavilo, jakým způsobem žijí dnešní důchodci (jistě ne všichni, ale značná část) – vše co mají navíc, schovávají dětem nebo vnoučatům, komfort navíc si neužívají. Proto chápu tuto obavu. Zřejmě je toto všechno složitější, než se na první dojem zdá. Záleží na každém, jak si se svými naspořenými penězi naloží, v tomto stát podle mě nemá žádnou moc, jak zasáhnout, toto je v naší mentalitě.

Diskuse k otázce č. 14

Otázkou č. 14 jsem se tázala na názor respondentů na komplikovanost systému důchodového pojištění.

Celkem devět odborníků se shodlo, že systém je zbytečně a velmi komplikovaný. A nejen to, jeho nastavení neodpovídá ani širokému spektru řešeným situací. Jiní byli v hodnocení mírnější, systém sice považují za komplikovaný, ale podobně jako každý systém, který zahrnuje takové množství událostí, snaží se být přínosný pro obě strany. Jeho komplikovanost je také dána délkou doby aktivního života občana, která mnohdy dosahuje 50ti-ročnímu období, pro občana se stává nepřehledným a pro pracovníky

OSSZ náročný. Pouze dva odborníci jsou toho názoru, že je důchodový systém nastaven celkem správně.

Většinový názor odborníků potvrdili i laici. Celkem 10 z nich se kloní k názoru, že systém je příliš komplikovaný, nepřehledný a neprůhledný, občan se ztrácí. Systém živí spoustu subjektů, které to co slibují, neví, jestli naplní. Systém by měl být takový, aby si občan mohl vypočítat, jaký důchod bude mít – kolik dá a kolik dostane. Přes komplikovanost podle názoru jednoho laika - pokud má někdo zájem, informace si najde.

Z mého úhlu pohledu je důchodový systém velmi rozsáhlý, řeší obrovské množství situací. Pro laika je velmi těžké se v něm orientovat, také vzhledem k řadě změn, ke kterým v systému ve velmi krátkých intervalech dochází. Prostý člověk se v tomto systému ztrácí. Kloním se k názoru, dle kterého systém musí být takový, aby si občan mohl vypočítat, jaký důchod bude mít. Že by tato „neprůhlednost“ byla úmyslem? Nad tímto je dobré se zamyslet – nevědomost je sice sladká, ale v dnešní době člověk chce informace, požaduje je, a v případě, že je nedostane, ztrácí důvěru, není motivován. Toto je dle mého názoru kámen, na kterém se musí začít stavět. Když si člověk bude moci přesně spočítat, kolik při současném stavu následně dostane, právě to ho může nabudit, aby začal spořit či se jinak na důchod zajišťovat v případě, že se mu částka nebude zdát dostatečná. Za současného nastavení toto není možné a mně osobně to v dnešním systému velmi chybí.

Diskuse k otázce č. 15

Otázka 15. dávala respondentům prostor pro vyjádření dalších vlastních názorů a připomínek.

Šest odborníků žádné připomínky nemělo, věřím, že i z důvodu náročnosti celého rozhovoru. Někteří se vyjádřili ve smyslu, že se jim spousta věcí nelíbí, ale není v jejich silách je ovlivnit. Dle jednoho odborníka je důchodový systém složitý, v některých věcech i nespravedlivý, za poctivou práci a pravidelné odvody jsou důchody pomalu stejně vysoké jako u lidí, kteří mají minimální výdělků, jsou vedeny na ÚP. Podle jednoho odborníka by podmínky měly být nastaveny v určitých věcech nastejno tak, aby podmínky pro výplatu a výpočet důchodu a pro nároky byly podobné. Setkala jsem se

také s obavami, že se systém do budoucna zhroutí, nebo z něj lidé nebudou schopni žít. Respondentovi vadí, že na jednu stranu jsme sociální stát, který vyplácí lidem, kteří nemají zájem pracovat, sociální dávky, a na druhou stranu lidé, kteří pracují, se musí strachovat ze stáří.

Z připomínek laické veřejnosti mě nejvíce zaujal názor, podle kterého v tomto systému chybí možnost vlastní volby a vlastní odpovědnost lidí za sebe a svou budoucnost, chybí průhlednost systému. Pokud se každý dokáže postarat o sebe, je to to nejlepší, co může pro sebe i společnost udělat. Mezi názory se objevila i obava, že pro budoucí generace již důchod nebude, stát nebude mít finance, budeme žít z toho, co si naspoříme.

Pozitivně vnímám, že rozhovor byl i pro respondenty mnohdy přínosem, donutil je přemýšlet nad vlastním důchodem. Mohu říci, že rozhovory byly co do náročnosti na velmi vysoké úrovni, kladly velké nároky na respondenty především z laické veřejnosti a pro většinu byly velmi vyčerpávající. Domnívám se však, že právě absolvování těchto rozhovorů v respondentech vzbudilo úvahy nad vlastní situací, což mi bylo i potvrzeno. A právě to považuji za základ - začít s úvahami a myšlenkami u sebe a následně je předávat dál.

Diskuse k otázce 16.

Otázka 16. se týkala výše pojistného na důchodové pojištění a byla položena jen odborníkům.

Podle sedmi respondentů je výše pojistného nastavena správně, je dostačující a únosná. Podle jednoho záleží na výši příjmu, co je optimální není možné vyjádřit, pro každého je to individuální a záleží na tom, jak si člověk představuje výši svého důchodu. U této otázky jsem se setkala také s názorem, že není problém ve výši pojistného, ale v načasování důchodové reformy, která měla proběhnout již podstatně dříve. Jeden respondent také poukázal na skutečnost týkající se OSVČ, u kterých se pojistné odvádí ze sníženého vyměřovacího základu, přičemž někteří uvádí velké náklady, díky kterým se jim vyměřovací základ, z kterého se pojistné počítá, snižuje.

V souvislosti s tímto mě zaujal názor Vostatka, který říká, že: „Velkým naším specifikem je to, že sociální pojištění nemáme. Opravdové sociální pojištění totiž musí

být odděleno od státního rozpočtu – také proto, aby se s ním nedalo manipulovat podle nápadů, které se sociálním pojištěním nemají nic společného. Liberálové, kterým to nevyhovuje, by měli usilovat o důsledné zrušení všeho, co sociální pojištění připomíná – tedy i pojistného sociálního pojištění. A naopak: existence sociálního pojištění se „nepozná“ podle toho, že se vybírá daň s názvem pojistné sociálního pojištění. Mít pojistné s jednotnou sazbou a s přiměřeným výdělkovým stropem také ještě nestačí. V opravdovém sociálním pojištění se i dávky vyměřují z celého výdělku až do výše výdělkového stropu, který je – samozřejmě – jednotný pro výpočet pojistného i dávek. Sociální pojištění je osvědčený systém sociálního zabezpečení, který je účelné u nás zavést“ (47).

Diskuse k otázce č. 17

Otázka č. 17, rovněž pokládaná pouze odborníkům, byla zaměřena na valorizaci důchodů. Mým záměrem bylo zjistit, zda pracovníci důchodového oddělení považují takového nastavení valorizačního mechanismu důchodů za dostatečné.

Celkem 9 respondentů odpovědělo, že jeho nastavení je dostatečné. Jeden respondent si nemyslí, že by poživatelé důchodových dávek nějakým způsobem strádali. Upozorňují, že je potřeba si uvědomit, že v každém systému se najdou občané, kteří jsou na tom lépe a hůře. Názor jednoho respondenta vyjadřuje, že je důležité zamyslet se nad tím, z jakých podkladů se při výpočtu vychází. Pouze dva respondenti nastavení důchodového mechanismu nepovažují za dostatečné.

Ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas k vývoji důchodů uvádí: „Od doby nástupu vlády v září 2006 do ledna 2009 se důsledkem valorizací průměrné starobní důchody zvýšily celkem o 1 658 Kč. Reálná hodnota průměrného samostatně vypláceného starobního důchodu se v roce 2009 zvýšila proti roku 2006 o 5,8%“

Myslím si, že dle tohoto vyjádření je patrné, že se důchody zvyšují dostatečně.

Diskuse k otázce č. 18

Otázka č. 18 byla položena pouze odborníkům a týkala se pozůstalostních důchodů a posunutí věkové hranice pro vznik nároku, což 7 respondentů nepovažuje za správné. Kritéria pro přiznání pozůstalostních důchodů byla dle jednoho respondenta velmi

přísná již od právní úpravy k 1. 1. 1996. Dle jednoho odborníka zde princip solidarity ztrácí svůj význam. Jiný upozorňuje na fakt, že přibývá stále mladších vdov i vdovců, kterým už nárok nikdy nevznikne. Jeden respondent považuje posunutí věkové hranice za logické vzhledem k posunutí věkové hranice u starobních důchodů, zároveň ale vyjadřuje nesouhlas s posunutím u starobních důchodů. Tři respondenti považují posunutí věkové hranice za správné.

Podle ministerstva práce a sociálních věcí výdaje na pozůstalostní důchody jsou ovlivněny sjednocením věku pro „trvalý“ nárok na vdovský či vdovecký důchod a jeho růstem, který je v souladu s růstem důchodového věku. Vzhledem k nízkému podílu výdajů na pozůstalostní důchody v % HDP a relativně malé změně, je úspora plynoucí z této změny nepatrná, byť se v čase zvětšuje, ale v cílovém roce projekce (2050) dosahuje pouze 0,06 % HDP **(28)**.

Podle ministerstva práce a sociálních věcí pro všechny pozůstalostní důchody také nově platí, že dojde-li po zániku nároku na ně k jeho obnově, nesmí být výše procentní výměry nové dávky nižší než výše procentní výměry původní dávky, která náležela ke dni zániku nároku na ni. To je výrazné zvýhodnění oproti dosavadnímu stavu, kdy byl obnovený nárok nově vypočítáván, čímž došlo ke ztrátě všech valorizačních navýšení, která náležela k původní dávce za léta jejího pobírání **(21)**.

Diskuse k otázce č. 19

Poslední otázka s číslem 19 pokládaná odborníkům byla zaměřena na změnu invalidních důchodů.

Dle důvodové zprávy k reformě minulý systém posuzování poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti zavedl do posudkové činnosti v základním důchodovém pojištění princip funkčního přístupu k hodnocení zdravotního stavu a jeho důsledků. Formou konkrétních posudkových zásad a hledisek bylo zároveň sjednoceno posudkové hodnocení jednotlivých druhů zdravotních postižení a jejich funkčních důsledků. Záměrem bylo, aby osvědčené principy zůstaly zachovány. Parametrické změny v základním důchodovém pojištění bylo potřebné doplnit i změnami v oblasti posuzování zdravotního stavu pro účely důchodového pojištění, aby docházelo k cílenější dávkové

kompenzaci podle míry poklesu pracovní schopnosti. Vzhledem k tomu došlo ke změně vymezení invalidity (plné invalidity i částečné invalidity). Změny by měly přispět k modernizaci a ke zpřesnění posudkového procesu. Ve svých důsledcích poté ovlivnit další vývoj invalidizace, náklady na invalidní důchody a počty ekonomicky aktivních/neaktivních osob (28). Zda tato změna povede k zamýšlenému cíli či nikoliv, jsem se ptala respondentů.

Celkem 5 respondentů je toho názoru, že změna povede k naplnění svého záměru. Považují za správné rozlišit stupně podle snížení pracovní schopnosti. Původní systém již neměl takové opodstatnění v současné ekonomice jako dříve. Je dobře, že je tento systém ještě více rozčleněn, neomezuje občany v možnostech dalšího pracovního uplatnění. Dva respondenti uvedli, že se teprve uvidí v budoucnu, v současné době nemají dost zkušeností k hodnocení. Dle nastavení před rokem 2010 by se dle jednoho názoru ušetřilo. Zatím se zdá, že nový systém je daleko přísnější, dochází k velkému počtu snížení nebo odnětí důchodů. Na tuto odpověď navazuje názor jednoho respondenta, podle kterého se jedná především o úsporná opatření ve smyslu podrobnějšího prostudování zdravotních potíží žadatelů a hlavně k nižší výplatě dávky.

4 respondenti přímo uvedli, že změna k naplnění záměrů nepovede. Jeden respondent doposud nepochopil, co je tímto novým nastavením myšleno, spíše se stalo složitější jak pro občany, tak i pro pracovníky OSSZ.

Domnívám se, že ať touto změnou došlo k úsporám či nikoliv, určitě je nyní nastavení více individualizováno a zpřesněno. Možná se touto změnou zkomplikuje možnost systému zneužívat, což je čistě dle mého názoru v České republice všeobecný problém.

Závěrem lze říci, že se odpovědi laické veřejnosti a odborníků rozcházel pouze ve dvou ze společných otázek. Shoda jejich odpovědí byla tedy vzhledem k počtu položených otázek více než 80%. Respondenti v současném nastavení důchodového systému shledávají více negativ.

6. Závěr

V rámci provedeného výzkumu byly získány výsledky, které mohou být příspěvkem do diskuse o dalších změnách důchodového systému. Vyhodnocením lze definovat následující pozitiva a negativa:

- I. Zvýšení důchodového věku na hranici 65 let pro muže, bezdětné ženy a ženy s jedním dítětem je považováno za pozitivní změnu. Zároveň je tato hranice považována za nejvyšší možnou, další zvyšování by nebylo vhodné.
- II. Problém, který se v souvislosti s posunutím důchodového věku objeví, bude uplatnění osob ve věku blízkém tomu důchodovému na trhu práce. Tento problém bude především u osob pracujících v manuálních profesích, nezanedbatelný bude úbytek fyzické aktivity, výkonnosti, schopnosti reagovat na probíhající změny či ztráta flexibility.
- III. Prodloužení potřebné doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod z 25 na 35 let nebude problém pro osoby s odpovědným přístupem k životu a na fungujícím trhu práce. Deseti roční lhůta možné doby dobrovolné účasti na pojištění je považována za dostatečnou. Současná výše pojistného je hodnocena pozitivně, nastavení je optimální.
- IV. Studium na střední, vyšší odborné nebo vysoké škole se již nepočítá mezi náhradní doby pojištění. Tato změna je považována za negativní, znamená znevýhodňování studia. V zájmu státu by mělo být zvyšování vzdělanosti národa, které by měl prostřednictvím náhradních dob pojištění podporovat.
- V. Případné zavedení povinného důchodového připojištění je hodnoceno negativně. Každý by měl mít zachovány možnosti volby, zda si chce na stáří zajistit nadstandard, jedná se o soukromou záležitost odvislou od možností osob. Možnost vyvázání se z povinného důchodového pojištění by existovat neměla.
- VI. Propopulační opatření mohou mít pozitivní vliv na demografickou strukturu obyvatelstva v České republice. Nezbytná je spolehlivost a stálost případných opatření.

- VII. Míra zásluhovosti při výpočtu důchodů není nastavena správně, existují jen minimální rozdíly v jejich výši, vyšší příjem není nikterak zohledněn. Vhodná je větší diferenciaci. Valorizační mechanismy jsou nastaveny správně.
- VIII. Současné pobírání starobního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti bez stanovení podmínek a limitů není považován za pozitivní, a to především z důvodu negativní situace na trhu práce.
- IX. Výše státního příspěvku u penzijního připojištění se státním příspěvkem je považována za dostatečnou, jedná se o motivační složku, která za daného nastavení jistě plní svůj účel, v úvahu připadá i zrušení tohoto příspěvku.
- X. Důchodový systém je komplikovaný a nepřehledný až neprůhledný. Systém by měl být nastaven tak, aby si občan mohl vypočítat, jaký důchod bude mít.

Důležité je smýšlení občanů České republiky, kdy základem by nemělo být spoléhat se na stát, ale stavět na zodpovědném přístupu ke svému životu a zajistit se vlastními prostředky na jakoukoliv sociální událost, nejen na ztrátu příjmu z důvodu stáří.

Změna, ať bude jakákoliv, musí bezpodmínečně zasáhnout více systémů a legislativních úprav a zahrnout v sobě celý sociální systém. Především by se mělo jednat o změnu podmínek na trhu práce a podporu rodin s dětmi.

Současné nastavení důchodového systému je ohroženo prodlužující se střední délkou života, která povede (za jinak nezměněných podmínek) k růstu průměrné doby pobírání důchodu a tím i k růstu nákladů na jednoho důchodce a celkových nákladů na důchody. Nízká porodnost naproti tomu povede k poklesu počtu zaměstnaných osob a tím i příjmů systému. Působení obou těchto faktorů způsobí v důchodovém systému rostoucí nerovnováhu a tím jeho dlouhodobou finanční neudržitelnost vyžadující provedení reformních kroků. Reformou důchodového systému velmi pravděpodobně nedojde ke zvrácení demografických trendů, ale tato reforma by měla důchodový systém upravit tak, aby byl při daném vývoji dlouhodobě finančně udržitelný.

Stejně jako Česká republika řeší problém dlouhodobé udržitelnosti důchodových systémů z důvodů stárnutí celý vyspělý svět. V některých zemích přistoupili k výrazné obměně systému jako např. v Polsku, na Slovensku či ve Švédsku. Jinde přistoupili spíše k úpravám existujících systémů. Jde např. o Německo, Rakousko či Francii **(28)**.

Na základě výsledků výzkumu lze stanovit následující hypotézu:

H: Názory odborníků a laické veřejnosti se na systém důchodového pojištění ve více než 80% shodují.

Cíle práce, kterými bylo definovat klady a zápory účinné právní úpravy důchodového pojištění a zjistit a porovnat názory odborníků a laické veřejnosti, byly dle mého názoru naplněny.

7. Klíčová slova

důchodový systém

solidarita

reforma

průběžné financování (PAYG)

stárnutí obyvatelstva

věková struktura

8. Seznam použité literatury

1. ARNOLDOVÁ A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. I. část.* 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 375 s. ISBN 80-246-0728-X.
2. BARTOŇOVÁ, D.; BURCIN, B. *Population development in the Czech Republic 2007.* 1.vyd., 2010. 142 s. ISBN 978-80-7419-021-6.
3. BOLDIŠ P. *Bibliografická citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.* verze 3.1. ©1999-2004. [on-line] [cit. 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace>.
4. Česká správa sociálního zabezpečení. *Důchodové pojištění od 1.1.2010.* [on-line]. [cit 2010-03-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/>.
5. Česká správa sociálního zabezpečení. *Důchodové pojištění.* [on-line]. [cit 2010-03-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/>.
6. Česká správa sociálního zabezpečení. *Pozůstalostní důchody.* [on-line]. [cit 2010-03-10]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/pozustalostni-duchody.htm>.
7. Česká správa sociálního zabezpečení. *Starobní důchody.* [on-line]. [cit 2010-03-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/>.
8. ČSSZ. *Výpočet a výplata důchodu.* [on-line]. [cit 2010-03-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/vypocet-a-vyplata-duchodu/vypocet-a-vyplata-duchodu.htm>.
9. Český statistický úřad. *Obyvatelstvo.* [on-line]. [cit 2010-04-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_lide.
10. Český statistický úřad. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065.* [on-line]. [cit 2010-04-20]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>.
11. Český statistický úřad. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení v roce 2008.* [on-line]. [cit 2010-04-20]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/32n02-el>.
12. DLOUHÝ, J. *Životní minimum.* 1. vyd. Praha: SOCIOKLUB, 1997. 157 s. ISBN 80-902260-2-7.

13. *Důchodové pojištění: Důchodový systém.* [on-line]. [cit 2010-03-01]. Dostupné z: <http://duchodovepojisteni.com/duchodovy-system>.
14. GOLA P., *Důchodový věk v Evropě.* In *FinExpert.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-04-10] Dostupné z: <http://www.finexpert.cz/Legislativa/Duchodovy-vek-v-Evropese-neustale-zvysuje/sc-28-sr-1-a-21269/default.aspx>.
15. EURES, The European Job Mobility Portal. *Employment and Social Affairs.* [online] [cit. 2010-03-30] Dostupné z: http://europa.eu/pol/socio/index_en.htm.
16. EUROPEAN COMMISSION, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. *Pensions.* [online] [cit. 2010-04-20] Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en>.
17. GREGOROVÁ Z., GALVAS M. *Sociální zabezpečení.* 2.vyd. Brno: Doplněk, 2005. 280 s. ISBN 80-210-3686-9.
18. GREGOROVÁ Z., PÍCHOVÁ I. *Základy pracovního práva a sociálního zabezpečení v Evropských společenstvích.* 1.vyd. Brno: Masarykova universita, 2001. 167 s. ISBN 80-210-2729-0.
19. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* 1.vyd. Praha.:Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
20. HIRŠL M. *Příspěvky Českého státu rodinám na náklady spojené s výchovou dětí.* In *Demografie – revue pro výzkum populačního vývoje* [on-line]. 2004, vyd. 3. [cit 2010-05-04]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/39003B586C/\\$File/Hirsl-internet.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/39003B586C/$File/Hirsl-internet.pdf).
21. KADLEČKOVÁ H., ČECHLOVSKÝ V. *Co změní daňová a sociální reforma.* [on-line] [cit. 2010-03-20]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/clanek/112654-special-co-zmeni-danova-a-socialni-reforma.html>.
22. KAHOUN V. a kol., *Vybrané kapitoly k sociální práci.* 1.vyd. Praha: TRITON, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
23. KAHOUN V. a kol., *Vybrané kapitoly z pojišťovnictví.* 1.vyd. Praha: TRITON, 2008. 87 s. ISBN 978-80-7387-130-7.
24. KLUFOVÁ R. *Demografická statika.* [on-line]. [cit 2010-04-25]. Dostupné z: http://www2.zf.jcu.cz/~klufova/demografie-mgr/prednaska_DMA7.pdf.
25. Kolektiv autorů. *Demografie (nejen) pro demografy.* 3.vyd. Praha: SLON, 2009. 243 s. ISBN 978-80-7419-012-4.

26. KREBS V. *Sociální politika*. 4.vyd. Praha: ASPI, a.s. 2007. 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1
27. MAREŠ P. a kol. *Dávky sociálního státu*. 1.vyd. Brno: Georgetown 2001. 189 s. ISBN 86-86251-12-8.
28. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Důchodové pojištění*. [on-line]. [cit 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>
29. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Důvodová práva k důchodové reformě*. [on-line]. [cit 2010-05-04]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf.
30. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Sociální reformy*. [on-line]. [cit 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4074>.
31. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Změny pro budoucnost - Sociální politika*. [on-line]. [cit 2010-02-10]. Dostupné z: <http://www.reforma.cz>.
32. MUNKOVÁ G. a kol. *Sociální politika v evropských zemích*. 1.vyd. Praha: Karolinum 2005. 189 s. ISBN 80-246-0780-8.
33. PATTA, I. *Demografie*. Důchodová reforma, klíčový faktor trvalé prosperity společnosti. [on-line]. 2010 [cit 2010-05-04]. Dostupné z: http://www.demografie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=45&Itemid=36.
34. PATTA, I. *Demografie*. Penzijní reforma v ČR: Evoluce nebo revoluce?. [on-line]. [cit 2010-05-04]. 2010 Dostupné z: http://www.demografie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=151&Itemid=33.
35. PENNING, F. *Úvod do evropského práva sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 2003. 179 s. ISBN 80-86552-55-1.
36. POTUČEK, M. *Sociální politika*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-X.
37. Práce a Jobs.cz. *Aktuality na trhu práce*. [on-line]. [cit 2010-04-15]. Dostupné z: <http://www.praceajobs.cz/poradna-prace/aktuality-na-trhu-prace/27-nezamestnanost-v-unoru-2010-tesne-pod-10-procenty>.
38. PRŮŠA L. *Ekonomie sociálních služeb*. 1.vyd. Praha: ASPI Publishing 2003.151 s. ISBN 80-86395-69-3.

39. PŘIB J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 11.vyd. Praha: Grada, 2009. 128 s. ISBN 978-80-247-3292-3.
40. *Sociální dávky*. [on-line]. [cit 2010-03-10]. Dostupné z: <http://www.socialni-davky.cz/search/node/d%C5%AFchod>.
41. ŠULC J. *Penzijní připojištění*. 2. vyd. Praha: Grada, 2004. 196 s. ISBN 80-247-0772-1
42. TOMEŠ I. a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 2.vyd. Praha: Všehrd, 1995. 228s. ISBN 80-85305-33-X.
43. TOMEŠ I. a kol. *Sociální správa*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002. 304 s. ISBN 80-7178-560-1.
44. TOMEŠ I. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2.vyd. Praha: Sociopress, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-009.
45. TRÖSTER P. *Právo sociálního zabezpečení*. 3.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005. 348 s. ISBN 80-7179-8556-8.
46. *Vaše práva při pohybu v rámci Evropské unie: Ustanovení Společenství o sociálním zabezpečení*. 1.vyd. Praha: MPSV ČR, 2002. 39 s. ISBN 80-86552-08-X.
47. VOSTATEK J. *Manipulace sociálním pojistným v české daňové politice*. [on-line]. [cit 2010-05-15]. Dostupné z: http://kvf.vse.cz/storage/1239811572_sb_vostatek.pdf
48. VOSTATEK J. *Modely pro důchodovou reformu*. [on-line]. [cit 2010-05-15]. Dostupné z: <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=91&PHPSESSID=81606d0c094934716161342a0a7a3f5a>
49. Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. MPSV ČR, 2007.
50. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. MPSV ČR, 2009.
51. Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. MPSV ČR, 2009.
52. ZAVÁZALOVÁ H. a kol., *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2001. 97 s. ISBN 80-246-0326-8.

9. Přílohy

Příloha č. 1 - Důchodový věk u pojištěnců narozených před rokem 1936

Důchodový věk u pojištěnců narozených po roce 1968

Důchodový věk u pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968

Příloha č. 2 - Důchodový věk v Evropě

Příloha č. 3 - Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku (k 1. 1.), dle střední varianty prognózy

Příloha č. 4 - Věková skladba obyvatelstva v roce 2008

Příloha č. 5 - Počet důchodců a průměrná výše důchodů vyplácených za prosinec 2008

Příloha č. 6 – Výdaje na důchody v letech 2003 až 2008

Příloha č. 1

Tabulka 1. Důchodový věk u pojištěnců narozených před rokem 1936

(Zdroj: zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění)

u mužů 60 let
u žen 53 let, pokud vychovaly alespoň 5 dětí
54 let, pokud vychovaly 3 nebo 4 děti
55 let, pokud vychovaly 2 děti
56 let, pokud vychovaly 1 dítě
57 let.

Tabulka 2. Důchodový věk u pojištěnců narozených po roce 1968

(Zdroj: zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění)

u mužů 65 let
u žen 62 let, pokud vychovaly alespoň 4 děti
63 let, pokud vychovaly 3 děti
64 let, pokud vychovaly 2 děti
65 let

Tabulka 3. Důchodový věk u pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968 (Zdroj: MPSV)

Rok narození	Důchodový věk činí u						
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí					
		0	1	2	3	4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r	61r+8m	60r+4m	59r	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+4m	62r	60r+8m	59r+4m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+8m	62r+4m	61r	59r+8m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	62r+8m	61r+4m	60r	60r	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r	61r+8m	60r+4m	60r+4m	59r
1961	64r+4m	64r+4m	63r+4m	62r	60r+8m	60r+8m	59r+4m
1962	64r+6m	64r+6m	63r+8m	62r+4m	61r	61r	59r+8m
1963	64r+8m	64r+8m	64r	62r+8m	61r+4m	61r+4m	60r
1964	64r+10m	64r+10m	64r+4m	63r	61r+8m	61r+8m	60r+4m
1965	65r	65r	64r+8m	63r+4m	62r	62r	60r+8m
1966	65r	65r	65r	63r+8m	62r+4m	62r	61r
1967	65r	65r	65r	64r	62r+8m	62r	61r+4m
1968	65r	65r	65r	64r	63r	62r	61r+8m

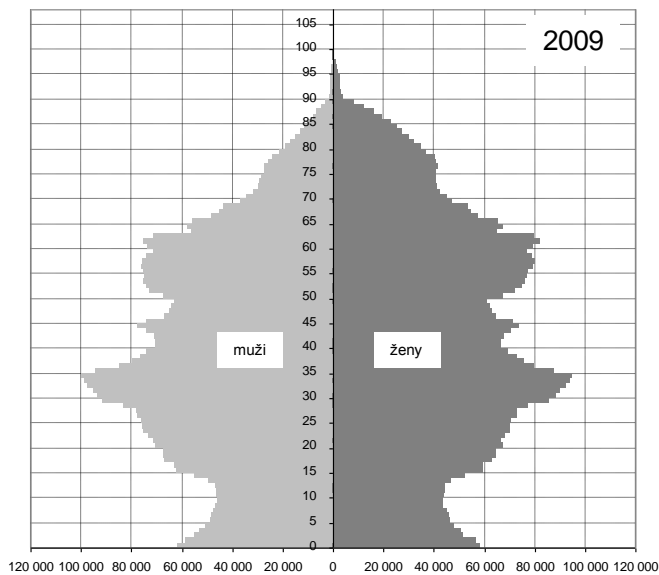
Tabulka 1. Důchodový věk v Evropě (Zdroj: Gola P., Důchodový věk v Evropě)

Země	Důchodový věk pro muže	Důchodový věk pro ženy
Belgie	65	63
Bulharsko	64	59
Česko	65	65
Dánsko	67	67
Estonsko	63	59.5
Finsko	65	65
Francie	60	60
Irsko	66	66
Island	67	67
Itálie	65	60
Kypr	65	65
Lichtenštejnsko	64	64
Litva	62.5	60
Lotyšsko	62	62
Lucembursko	65	65
Maďarsko	62	62
Malta	61	60
Německo	67	67
Nizozemí	65	65
Norsko	67	67
Polsko	65	60
Portugalsko	65	65
Rakousko	65	60
Rumunsko	65	60
Řecko	65	60
Slovensko	62	62
Slovinsko	63	61
Španělsko	65	65
Švédsko	65	65
Švýcarsko	65	64
Velká Británie	65	65

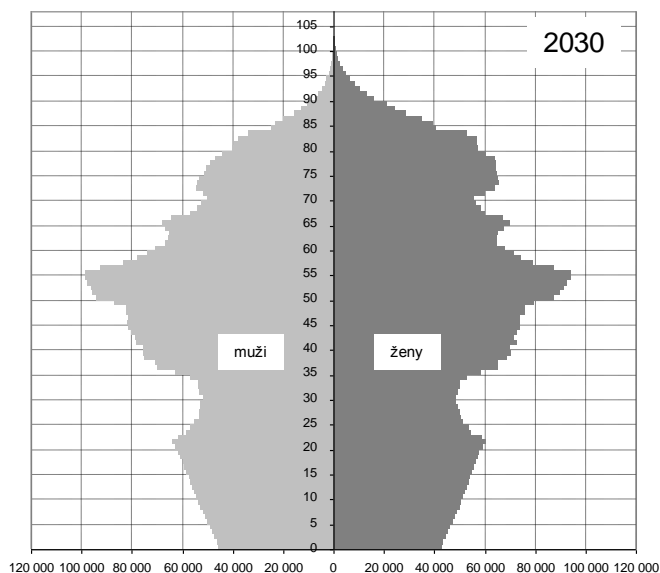
Příloha č. 3

Graf 1. – 4. Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku (k 1. 1.), dle střední varianty prognózy (Zdroj: ČSÚ)

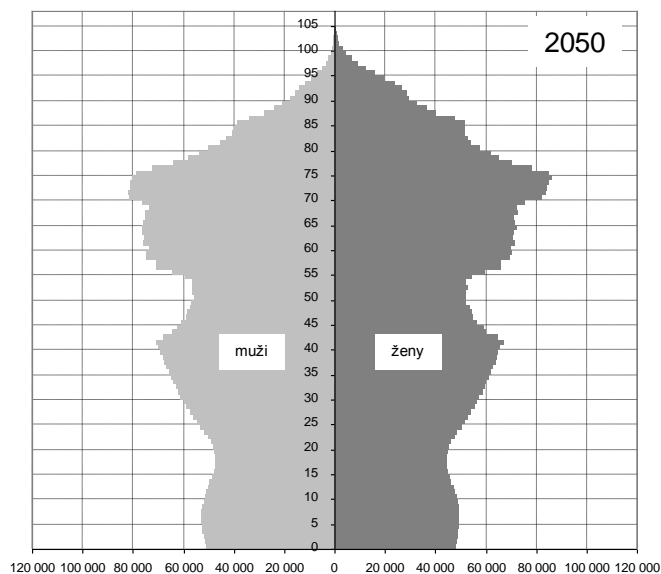
1.

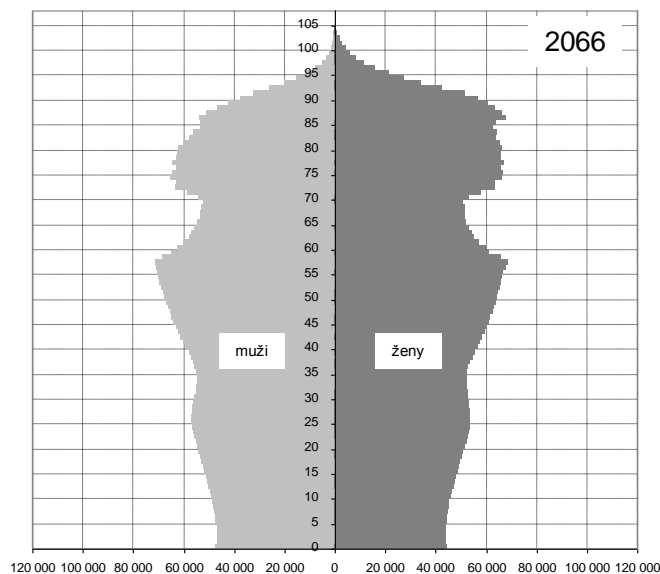
2.

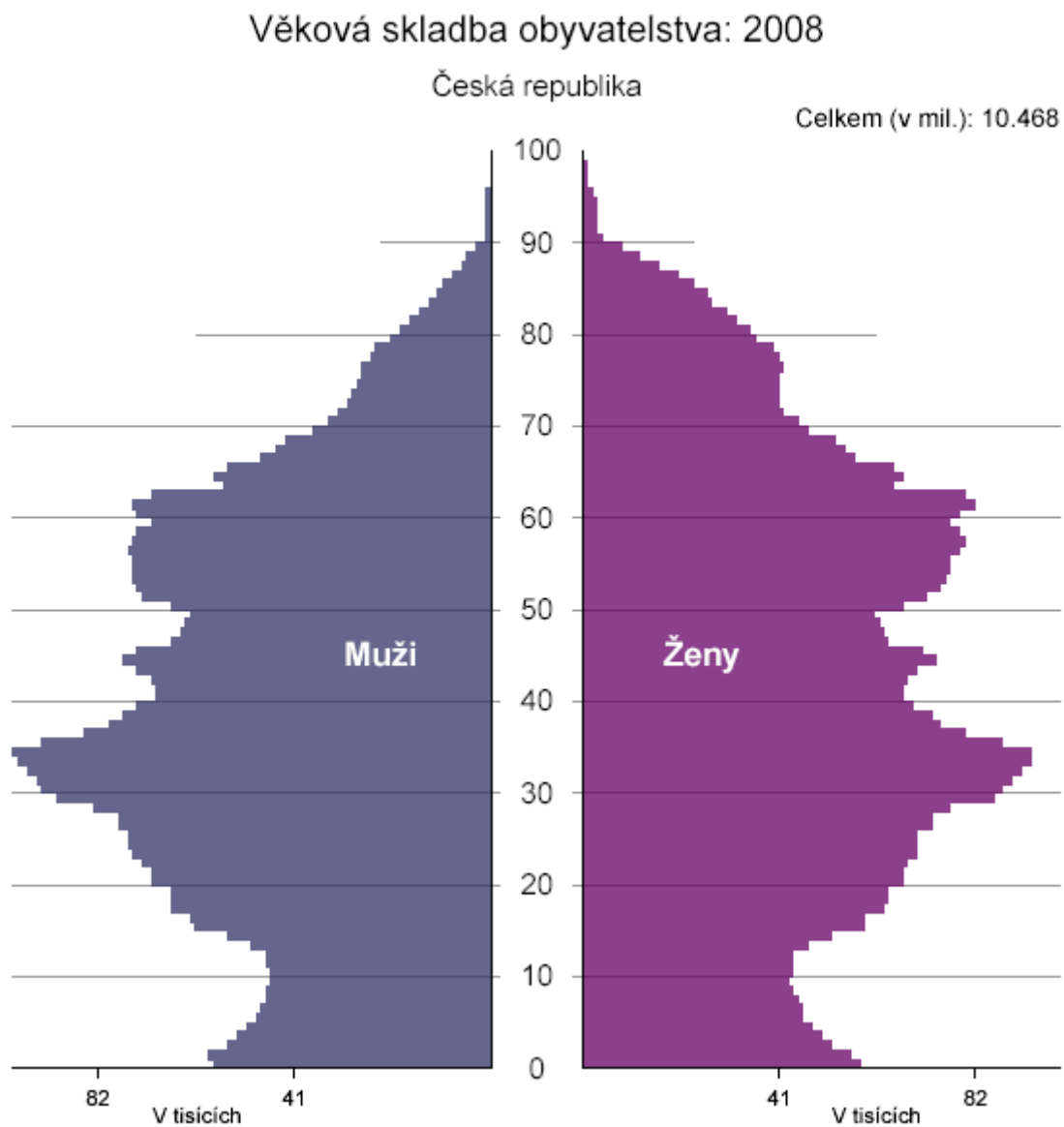
3.

4.

Graf 1. Věková skladba obyvatelstva v roce 2008 (Zdroj: ČSÚ)

Tabulka 1. Počet důchodců a průměrná výše důchodů vyplácených za prosinec 2008

(Zdroj: MPSV)

Počet důchodců a průměrná výše důchodů vyplácených za prosinec 2008			
druh důchodu		počet důchodců	průměrná měsíční výše důchodu
starobní	sólo	1 484 535	9 653
	v souběhu	564 995	10 798
	celkem	2 049 530	9 968
poměrný starobní	sólo	6 602	4 545
	v souběhu	9 873	8 605
	celkem	16 475	6 978
invalidní plný	sólo	327 901	9 337
	v souběhu	49 822	10 571
	celkem	377 723	9 499
invalidní částečný	sólo	206 677	5 893
	v souběhu	4 345	8 017
	celkem	211 022	5 936
vdovský resp. vdovecký	sólo	51 507	6 407
	v souběhu	629 035	10 726
	celkem	680 542	10 399
sirotčí		47 754	4 989
Ú h r n e m ^{x)}		2 754 011	9 424

Poznámky:

Podle statistických údajů ČSSZ. Nejsou zahrnuty důchody vyplácené do ciziny.

Poměrný starobní = starobní důchody přiznané podle § 26 zák.č. 100/1988 Sb. a podle § 29 písm. b) zák. č. 155/1995 Sb. (krátká doba pojištění).

Sólo = důchod vyplácen samostatně (bez současně vypláceného pozůstalostního důchodu).

V souběhu = důchod je vyplácen spolu s pozůstalostním důchodem (uváděn úhrn výše obou důchodů).

^{x)} součet sólo důchodů, důchodů sirotčích a všech souběhových důchodů (položka "Vdovský resp. vdovecký - v souběhu")

Tabulka 1. Výdaje na důchody v letech 2003 až 2008 (Zdroj: MPSV)

Výdaje na důchody							v tis. Kč
období	druh důchodu						celkem
	starobní	invalidní plný	invalidní částečný	vdovský	vdovecký	sirotčí	
I.čtvrtletí 2003	38 984 307	7 871 241	2 266 675	4 350 955	391 571	607 317	54 472 066
I.pololetí 2003	77 853 343	15 718 554	4 530 806	8 688 728	755 168	1 251 624	108 798 223
I.-III.čtvrtletí 2003	116 906 997	23 597 277	6 827 331	13 011 065	1 117 775	1 870 476	163 330 921
Rok 2 0 0 3	156 272 739	31 531 091	9 135 360	17 343 241	1 486 902	2 503 944	218 273 277
I.čtvrtletí 2004	40 354 499	8 144 143	2 396 203	4 346 216	378 609	657 047	56 276 717
I.pololetí 2004	81 133 672	16 333 165	4 798 927	8 728 397	762 450	1 307 806	113 064 417
I.-III.čtvrtletí 2004	121 982 344	24 490 068	7 194 317	13 070 798	1 143 651	1 927 949	169 809 127
Rok 2 0 0 4	163 025 907	32 719 373	9 630 852	17 408 485	1 531 549	2 566 898	226 883 064
I.čtvrtletí 2005	43 656 777	8 721 216	2 608 507	4 505 327	405 595	682 255	60 579 677
I.pololetí 2005	87 655 006	17 481 714	5 244 667	9 034 669	818 491	1 361 283	121 595 830
I.-III.čtvrtletí 2005	131 455 308	26 214 981	7 884 651	13 530 378	1 230 501	2 010 216	182 326 035
Rok 2 0 0 5	175 668 780	35 027 501	10 575 070	18 041 537	1 651 360	2 683 649	243 647 897
I.čtvrtletí 2006	47 299 515	9 508 120	2 916 070	4 834 330	459 195	706 399	65 723 629
I.pololetí 2006	94 603 381	18 781 315	5 905 563	9 542 318	912 805	1 400 471	131 145 853
I.-III.čtvrtletí 2006	141 673 542	27 980 419	8 835 031	14 191 296	1 355 700	2 056 019	196 092 007
Rok 2 0 0 6	188 948 637	37 239 155	11 801 829	18 923 882	1 809 958	2 740 414	261 463 875
I.čtvrtletí 2007	49 632 525	10 727 308	3 438 827	5 412 918	515 429	776 849	70 503 857
I.pololetí 2007	100 938 758	20 633 399	6 664 704	10 425 851	1 003 463	1 503 798	141 169 973
I.-III.čtvrtletí 2007	152 450 999	30 548 752	9 946 700	15 417 213	1 490 679	2 188 937	212 043 280
Rok 2 0 0 7	203 932 710	40 419 717	13 254 422	20 381 867	1 983 523	2 903 845	282 876 084
I.čtvrtletí 2008	53 060 127	11 069 969	3 767 956	5 512 190	545 029	793 018	74 748 288
I. pololetí 2008	107 561 709	21 293 259	7 307 343	10 608 851	1 055 352	1 532 215	149 358 729
I.-III.čtvrtletí 2008	164 383 109	31 818 802	11 060 869	15 730 130	1 567 531	2 268 806	226 829 247
Rok 2 0 0 8	222 104 620	42 446 289	14 951 854	20 870 992	2 096 409	3 065 809	305 535 974

Poznámka : Výdaje na důchody vyplacené v příslušném roce (čisté výdaje bez vlivu záloh)

Údaje ČSSZ včetně zálohy z konce minulého roku